

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
Факультет міжнародних відносин, політології та соціології
Кафедра світового господарства і міжнародних економічних відносин

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

на тему: «Економічні наслідки геополітичних конфліктів»

«Economic consequences of geopolitical conflicts»

Виконала: здобувачка очної (денної) форми навчання спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини»

Освітня програма - Міжнародні економічні відносини

Лук'янчук Анна Іванівна

Керівник: д.філософ. доц. Алексеєвська Г.С. _____

Рецензент: к.е.н., доц. Крючкова Н.М.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

світового господарства і

міжнародних економічних відносин

№ ____ від ____ . ____ . 2024р.

Завідувач кафедри

_____ Якубовський С.О.

Захищено на засіданні ЕК № _____

Протокол № ____ від ____ . ____ . 2024р.

Оцінка _____ / _____ / _____

Голова ЕК

_____ Пічугіна Ю.В.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРИТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ НАСЛІДКІВ ГЕОПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ.....	5
1.1.Визначення та сутність геополітичних конфліктів.....	5
1.2.Методичні основи дослідження економічних наслідків геополітичної нестабільності	11
РОЗДІЛ 2. ВПЛИВ ГЕОПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇН	17
2.1.Генезис конфліктів: громадянська війна в Сирії та Нагірно-Карабахська територія.....	17
2.2.Аналіз наслідків геополітичного конфлікту для зовнішньоторговельних операцій країн учасниць.....	22
2.3.Дослідження впливу геополітичних конфліктів на основні макроекономічні показники країн.....	26
2.4.Розвиток зовнішньоекономічних відносин країн в умовах конфлікту.....	34
РОЗДІЛ 3.АНАЛІЗ ПОТОЧНОГО ГЕОПОЛІТИЧНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ.....	40
3.1.Дослідження поточного конфлікту в Україні: визначення стратегій з досвіду громадянської війни в Сирії та Нагірно-Карабахського конфлікту для України.....	40
3.2.Аналіз економічних наслідків поточного конфлікту для України.....	47
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59
ДОДАТКИ.....	64

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Динаміка розвитку світового політичного та економічного процесів обумовлюється різними факторами, серед яких особливе місце займають конфлікти. Кінець ХХ – початок ХХІ століття характеризується динамічними змінами у світовій політиці, серед яких можна спостерігати посилення регіональних конфліктів, які впливають на економічні відносини як на регіональному, так й на світовому рівнях. Динаміка розвитку торгівельних відносин, інвестиційна політика та інші складові позитивного розвитку світової економіки опиняються під загрозою, що викликає необхідність швидкого реагування на інтенсивність таких викликів на світову економіку. Розуміння цих взаємозв'язків має важливе значення для розробки стратегій забезпечення економічної стабільності та зростання за умов геополітичної невизначеності.

В практичному плані актуальність обумовлена тим, що вивчення впливу геополітичних конфліктів на економіку країн допомагає інвесторам та підприємцям приймати обґрунтовані рішення та керувати ризиками. Уряди та центральні банки можуть використовувати аналіз геополітичних конфліктів для розробки ефективних стратегій монетарної та фіскальної політики.

Метою даної роботи є визначення та аналіз економічних наслідків геополітичних конфліктів та їх вплив на макроекономічні показники країн учасниць.

Досягнення мети обумовлено вирішенням наступних дослідницьких завдань:

- визначення та сутність геополітичних конфліктів;
- проаналізувати вплив геополітичних конфліктів на економічний розвиток країн на прикладі Сирії, Вірменії і Азербайджану;
- дослідження розвитку міжнародних економічних відносин Сирії, Вірменії та Азербайджану в умовах геополітичного конфлікту;

- вивчити та проаналізувати вплив поточного військового конфлікту на економіку України;
- вивчення досвіду досліджуваних країн для виявлення та застосування стратегій у поточному конфлікті для України;

Об'єктом роботи є вплив геополітичних конфліктів на економіку країн учасниць.

Предметом роботи є економічні наслідки геополітичних конфліктів у Сирії та Нагірному Карабаху для економік відповідних країн.

Теоретичною базою дослідження є положення сформульовані в українських та зарубіжних працях, наукові статті, звітах міжнародних організацій, аналітичних звітах економічних дослідницьких центрів та офіційних даних центральних банків, присвячених вивченню геополітичних конфліктів, їх вплив на економіки країн.

При написанні кваліфікованої роботи використовуються наступні **методи** дослідження: порівняльний, статистичний, графічний та регресійний.

Структура роботи. Кваліфікована робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Перший розділ присвячено визначенню та сутності геополітичних конфліктів. У другому розділі проводиться аналіз впливу геополітичних конфліктів на зовнішньоекономічні показники досліджуваних країн. Третій розділ зосереджений на аналізі поточного військового конфлікту в Україні, як конфлікт впливає на економіку та які стратегія може прийняти та застосувати з досвіду інших конфліктів Україна для себе.

Кваліфікована робота пройшла апробацію в рамках Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, на таких конференціях як: 80-а звітна студентська наукова конференція секція “Соціально-політичні науки”, яка відбулася 24-го квітня 2024-го року у місті Одеса, та друга міжнародна науково-практична конференція «Соціально-економічний та політичний розвиток країн в умовах глобальної нестабільності», місто Одеса, 31 травня 2024-го року.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРИТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ НАСЛІДКІВ ГЕОПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ

1.1.Визначення та сутність геополітичних конфліктів

Підґрунтям різноманітних конфліктів є суб'єктивні та об'єктивні чинники суспільного життя, різноманітні суперечності, протилежності та відмінності соціальних інтересів та потреб, політичних цінностей і орієнтацій соціальних груп, класів та індивіда.

У політичному словнику дається тлумачення політичного конфлікту. «Політичний конфлікт (від лат. *conflictus* - зіткнення) - зіткнення різних соціально-політичних сил, суб'єктів політики в їх прагненні реалізувати свої інтереси і цілі, пов'язані насамперед з боротьбою за здобуття влади, їх перерозподіл, зміну свого політичного статусу, а також з політичними перспективами розвитку суспільства» [1]. Конкуренція за стратегічні ресурси, владу, вплив і територіальну безпеку є причиною геополітичних конфліктів, які є важливою частиною міжнародних відносин. Геополітика визначається взаємодією географії, політики та економіки, що призводить до виникнення конфліктів із значущим геостратегічним впливом.

Розрізняють зовнішньополітичні конфлікти - це конфлікти між двома або більше державами щодо їхньої сфери впливу та панування на глобальному рівні. Вони можуть виникнути, коли держави не погоджуються щодо своїх територіальних, економічних, військових та інших інтересів. Внутрішні конфлікти можуть виникнути між народом і політичною елітою. Це відбувається, коли інтереси меншості використовуються на благо більшості. Конфліктологія та геополітика стали окремими науковими галузями в середині ХХ століття, досліджуючи проблеми конфліктів у цілому та геополітичні конфлікти зокрема.

Для розкриття сутності геополітичного конфлікту слід звернути увагу на те,

що представляє собою геополітика та зазначити, що «об'єктом геополітики є планетарний простір, на якому відбувається протистояння моря та суходолу й це протистояння обумовлює й політичне протистояння. Предметом геополітики є взаємовідносини між геополітичними суб'єктами під час вирішення регіональних проблем через контроль над простором». Слід також зазначити, що одним із джерел геополітики є воєнно-стратегічні теорії і їх прив'язати до появи геополітичних конфліктів.

Зіткнення між різними національними або міжнародними суб'єктами, які мають різні інтереси та цілі в геополітичному просторі, називається геополітичним конфліктом. Геополітичні конфлікти часто виникають через економічну конкуренцію, релігійні або етнічні розбіжності, боротьбу за вплив у міжнародних організаціях та спірні території. Унікальність геополітичних конфліктів полягає в тому, що вони змінюють міжнародні відносини та впливають на світову спільноту. Вони завжди привертають увагу держав, міжнародних організацій і навіть міжнародних корпорацій. У порівнянні з конфліктами на місцевому чи регіональному рівні, геополітичні конфлікти часто мають більшу силу та масштаб. Вони можуть спричинити війну, геополітичну напруженість і навіть глобальні наслідки.

Теорія геоекономіки, розроблена Жаком Атталі в його роботі "Лінії горизонту" стала важливою концепцією для розуміння взаємодії економічних та географічних факторів у міжнародних відносинах. Атталі підкреслює, що географічні умови є важливими для розуміння економічних процесів. Він стверджує, що регіональні економічні зв'язки, розташування та природні ресурси мають вирішальне значення для економічної політики держав. Геоекономіка вивчає, як країни використовують свою економічну силу для досягнення політичних цілей на міжнародній арені, зокрема через економічні санкції, торговельні угоди та інвестиції. [2]. Атталі також говорить про вплив глобалізації, зазначаючи, що вона змушує країни створювати регіональні економічні блоки, щоб бути більш конкурентоспроможними. Держави захищають свої економічні інтереси за допомогою інноваційних технологій,

стратегічних союзів і енергетичної безпеки в умовах жорсткої глобальної конкуренції. Атталі використовує поточні тенденції в економіці та геополітиці для прогнозування майбутнього розвитку світової економіки. Він звертає увагу на те, як технології створюють нові економічні ландшафти, і розглядає потенційні зміни на світових ринках праці, фінансів і торгівлі, пропонуючи сценарії розвитку подій. Атталі віддає перевагу культурним елементам, які, на його думку, також впливають на економічний розвиток різних регіонів. Його теорія геоekonomіки є корисним інструментом для аналізу сучасних глобальних економічних процесів, допомагаючи зрозуміти, як географічні, економічні та політичні фактори впливають на формування світової економічної політики.

На основі ознак геополітичних конфліктів можна класифікувати їх у три основні категорії: масштаб, учасники та причина.

Таблиця 1.1.

Класифікація геополітичних конфліктів

Геополітичні конфлікти		
Масштаб	Учасники	Причина
Локальні	Міждержавний	Територіальні спори
Регіональні	Внутрішньодержавні	Конфлікти за обмежені природні ресурси
Глобальні	Транснаціональні	Розбіжність у будь-яких поглядах

Джерело: складено автором на основі даних [3].

Масштаб впливає на обсяг впливу конфлікту та кількість залучених сторін. Відрізняють конфлікти за масштабом так:

- Локальні конфлікти охоплюють обмежену територію та кількість учасників, вони зазвичай відбуваються в межах однієї країни або на прилеглих територіях між сусідніми державами;
- Регіональні - розповсюджуються на велику територію та включають декілька країн одного регіону. Наприклад, конфлікт на в Південно-Китайському морі.

- Глобальні впливають на міжнародні відносини в цілому, залучаючи до конфлікту великі держави та міжнародні об'єднання. Прикладом такого конфлікту є Холодна війна.

Друга класифікація конфлікту за ознаками - за учасниками.

Конфлікт між двома або більше державами - міждержавний. Основною причиною таких конфліктів є боротьба за території, ресурси, стратегічне домінування або відмінності в ідеологіях. Надалі, внутрішньодержавні, що розвиваються в межах однієї країни між різними групами населення або між урядом та опозиційними групами. Зазвичай такі конфлікти виникають на ґрунті етнічних, релігійних або соціальних розбіжностей. Та останнє - транснаціональні. Тут залучають неурядові організації, міжнародні корпорації, терористичні групи, які діють поза межами національної юрисдикції. [3].

Причина - третя класифікація за ознаками. Взагалі, конфлікти можуть виникнути з різних причин. Одним із найпоширеніших є територіальні спори. Наступною причиною конфліктів може бути доступу до обмежених природних ресурсів, таких як газ, нафта, мінерали та вода. Крім того, ще одна поширена причина полягає в різних політичних, релігійних або культурних поглядах, які існують між різними державами або внутрішніми групами. Такі конфлікти можна побачити в Іраку та Сирії.

Міжнародні конфлікти, як правило, визначаються як взаємодія двох чи більше компонентів міжнародних відносин з метою досягнення взаємовиключних або протилежних цілей. У центрі нашого розуміння будуть ті суперечності, які стосуються самого існування держави, а також її основні характеристики. Учасник конфлікту може ставити перед собою цілі, які він вважає досяжними, і одночасно прагнути зробити цілі противника недосяжними.

Учасник конфлікту використовує свою силу для досягнення цілей. Усі сторони, які борються, вважають одна одну за перешкоду на шляху до своїх цілей і вважають, що це саме рух становить загрозу.

Конфлікт є надзвичайно складним і складним явищем. При дослідження сутності конфлікту основними характеристиками, що потребують аналізу, є такі:

- простір (географічний контекст і масштаб конфлікту);
- час (тривалість, внутрішні етапи чи хронологічні фази конфлікту);
- інтенсивність конфлікту та його зміни з часом;
- структура конфлікту (кількість учасників конфлікту та їхні якісні характеристики);
- мотивація конфлікту та цілі учасників (в тому числі ідеологічне пояснення їхніх дій);
- тип, характер і кількість «конфлікт об'єктів» (тобто спірних питань, на вирішення яких націлені дії учасників конфлікту);
- ситуаційний контекст (внутрішній стан учасників і загальне становище середовища міжнародних відносин під час конфлікту);
- споглядання учасниками один одного (образи, стереотипи, знання про суперника);
- тип поведінки учасників конфлікту (стратегія і тактика, комплекс засобів і методів досягнення цілей);
- функції конфлікту як для безпосередніх учасників, так і для загальної системи міжнародних відносин. [4].

У великій мірі фази конфлікту визначаються в комплексі, який включає категорії часу та інтенсивності.

1. Напруження. На початку процесу виникає накопичення протиріч між сторонами. Це може бути викликано риторичним конфліктом, боротьбою за вплив у певних регіонах, економічним тиском і збільшенням військової присутності. Незважаючи на відсутність відкритих бойових дій, на цій стадії закладаються основи для подальшого розширення конфлікту.

2. Ескалація означає збільшення напруженості між сторонами та активізацію дій цих сторін, щоб продемонструвати свою силу та готовність використати її для досягнення своїх цілей. На цьому етапі можуть статися

локальні конфлікти зі зброєю, акти саботажу, кібератаки та інші форми непрямого зіткнення. Для запобігання ескалації конфлікту в відкриту фазу часто потребується зовнішнє посередництво.

3. Відкритий конфлікт - це етап, на якому відбувається перехід від гострого конфлікту до відкритих бойових дій. Збройні сутички, військові операції та інші форми війни є кількома способами прояву відкритого конфлікту. На цьому етапі відбуваються значні матеріальні та людські втрати, що вимагає міжнародного втручання та гуманітарної допомоги.

4. Після активної фази відкритого конфлікту конфлікт може перейти в стадію замороженого конфлікту. У цій стадії бойові дії припиняються, але не досягається остаточного врегулювання. На цій стадії військова присутність і готовність до оборони продовжуються, що створює постійну напруженість і може створити загрозу відновлення військових дій.

5. Регулювання конфлікту - на цьому етапі сторони переговорюють, щоб досягти мирного врегулювання. Це може включати підписання угод про мир, демілітаризацію спірних територій або створення миротворчих місій за кордоном. Для вирішення конфлікту учасникам необхідно бути гнучкими, готовим до компромісу та залучати зовнішніх посередників.

6. Пост конфліктне відновлення починається після досягнення домовленостей про припинення конфлікту. Його мета полягає в тому, щоб відновити зруйновану інфраструктуру, повернути біженців, реінтегрувати ветеранів і вирішити соціальні та економічні проблеми, які виникли в результаті конфлікту. Процес примирення між колишніми ворогами та створення стійкого миру також є важливим. [5].

У цій роботі геополітичний конфлікт розуміється як конфлікт між національними та міжнародними суб'єктами за стратегічні ресурси, владу, вплив і територіальну безпеку, що відображає складність міжнародних відносин. Геополітичні конфлікти впливають на міжнародне співтовариство в цілому, а не лише на окремі сторони. Тому їх потрібно ретельно вивчати та розуміти. Часто напруженість зростає через боротьбу за ресурси та прагнення

до геостратегічного домінування, що може призвести до ескалації напруженості та можуть викликати мілітаризацію конфліктних зон.

Вкрай важливо розуміти, що геополітичні конфлікти пов'язані з економічними інтересами, політичними ідеологіями та географічним розташуванням країн, що робить вирішення цих конфліктів особливо складним. Для кращого розуміння геополітичних конфліктів і їхніх наслідків для світової економіки та безпеки важливо враховувати не лише воєнні дії, але й багато інших елементів, таких як економічні санкції, політична ізоляція, гуманітарні кризи та потоки біженців.

1.2. Методичні основи дослідження економічних наслідків геополітичної нестабільності

Для забезпечення наукової обґрунтованості роботи, проводиться аналіз наукових статей, звітів міжнародних організацій та офіційних даних Всесвітнього банку, спрямований на вивчення впливу геополітичних конфліктів на економіки країн. Шляхом узагальнення та аналізу доступної інформації розкрито ключові аспекти, такі як економічні наслідки конфліктів, ризику для міжнародної торгівлі та інвестицій, а також можливі шляхи реагування країн на геополітичні загрози. Зокрема приділяється особлива увага таким конфліктам як Сирійська громадянська війна та Карабахський конфлікт.

У статті І.О. Поліщук «Геополітичні ознаки нового світового порядку» [6] проведено аналіз сучасних глобальних змін, що формують новий світовий порядок. Автор акцентує на таких ключових аспектах, як глобалізація, регіоналізація, інформатизація та цифровізація, екологізація, розширення впливу біополітики, а також на зростанні конфліктності міжнародних відносин. І.О. Поліщук визначає новий міжнародний лад як результат подолання існуючої політичної та ідеологічної кризи в міжнародних стосунках, вказуючи на формування багатополлярної моделі світового порядку.

Особливу увагу в статті приділено ролі військово-силового чинника в геополітичних розкладах нового світового порядку. Автор аргументує, що в сучасному світі військово-силовий чинник стає дедалі важливішим, виступаючи як компенсатор неспроможності держав створити власну «м'яку силу» та зміцнити міжнародно-правові та цивілізаційні фактори. Поліщук критично оцінює залежність від військової могутності як основного інструмента вирішення міждержавних конфліктів, підкреслюючи ризики такого підходу для глобальної безпеки. Аналізуючи глобалізацію, автор визначає її як провідну тенденцію розвитку людства, яка зазнає опору від авторитарних та тоталітарних режимів, що використовують ідеологічні конструкції для посилення свого впливу. Поряд з глобалізацією, Поліщук наголошує на протилежній тенденції фрагментації та локалізації, яка веде до створення множинності геополітичних полюсів і посилення регіональних ідентичностей.

Загалом, автор робить акцент на складності та багато-вимірності процесів, які впливають на формування нового світового порядку, вказуючи на необхідність глибокого аналізу цих тенденцій для розуміння майбутніх змін у міжнародних відносинах.

У наступній статті «Політичний конфлікт у Сирії: специфіка та перспективи врегулювання» [7], Агафонова Г.С. розглядає ситуацію в Сирії. На тлі глобалізаційних процесів та інтеграції світового політичного простору, можна виділити кілька ключових аспектів, які ілюструють глибину конфлікту та його вплив на глобальну політичну арену. Внутрішньополітична криза в Сирії, початок - 2011 рік, вилилась у масштабний конфлікт, що змінив не лише політичний ландшафт країни, але й значною мірою вплинув на міжнародні відносини. Політичний режим Сирії, який базується на авторитарних засадах з партією-гегемоном «Баас» на чолі, сприяв накопиченню внутрішніх соціально-економічних, релігійних та етнічних напружень. Централізована вертикаль влади, закріплена на конституційному рівні, та заборона на існування політичних партій, що виступають проти офіційної ідеології, стали

однією з причин виникнення протестних настроїв. Ключовим чинником, що призвів до ескалації конфлікту, стала етно-релігійна напруженість між алавітами, до яких належить керівництво країни, та більшістю населення - суннітами. Це викликало вимоги більшої репрезентації останніх у владних структурах. Ситуацію ускладнили соціально-економічні чинники, зокрема, демографічні зміни та посуха, що спричинили масове переселення сільського населення до міст, зростання безробіття та соціальної незадоволеності. Незважаючи на це, державна політика продовжувала зосереджуватися на фінансуванні військово-промислового комплексу, зокрема розробки хімічної зброї. Роль інформаційних технологій у формуванні руху протесту не можна недооцінювати. Соціальні мережі стали потужним інструментом мобілізації населення, що дозволило швидко організовувати акції протесту та забезпечити міжнародне інформування про події в країні. Зовнішньополітичний вимір конфлікту в Сирії набуває особливої гостроти на тлі «Арабської весни» та втручання глобальних та регіональних держав, які підтримують різні сторони конфлікту з метою реалізації власних геополітичних інтересів.

В статті, підготовленій Світовим банком: «Сирійський економічний моніторинг» [8], розглядаються основні економічні події, ризики та політика в Сирії, особливо у контексті конфлікту, що триває з 2011 року. Початок війни в Україні у 2022 році значно вплинув на макроекономічну стабільність Сирії. Підвищення цін на нафту і зернові, які є важливими імпортними товарами для Сирії, призвело до погіршення фіскальних і зовнішніх позицій країни. Це спричинило подальше підвищення рівня інфляції, що негативно вплинуло на вже вразливі сирійські домогосподарства. У відповідь на зростання витрат на товари першої необхідності фіскальна політика стала більш обмежувальною. Світовий банк прогнозує подальше скорочення реального ВВП на 3,2%. Інфляція, хоча і очікується на зниженні, залишатиметься високою через нестачу продовольства та палива, а також скорочення субсидій. Тривала війна з Україною може підвищити ціни на сировинні товари ще вище, негативно вплинувши на позицію Сирії як імпортера продовольства та енергії. Отримані

результати свідчать про те, що економіка Сирії залишається вразливою до зовнішніх шоків, і для її стабілізації необхідні координація міжнародної допомоги та довгострокові програми відновлення.

Олена Скрипник у своїй науковій статті: «Участь ЄС у врегулюванні вірмено-азербайджанського конфлікту в Нагірно-Карабаському регіоні» [9], зосереджується на аналізі нової політики ЄС, що включає безпосередню участь у переговорному процесі та запуск цивільної місії у Вірменії, що має сприяти мирному вирішенню конфлікту, відновленню діалогу між Вірменією та Азербайджаном, та нормалізації відносин між країнами. ЄС прагне не лише сприяти мирному врегулюванню конфлікту, але й унеможливити подальше військове протистояння, яке негативно впливає на регіон та може спровокувати новий потік біженців та дестабілізувати ситуацію в Європі. Окрім того, ЄС зацікавлений у забезпеченні стабільності у регіоні з метою зміцнення енергетичної безпеки та розширення економічного співробітництва.

Автор підкреслює, що зусилля ЄС у врегулюванні вірменсько-азербайджанського конфлікту також відображають зміну у геополітичній стратегії Європи, яка прагне зменшити вплив Росії у регіоні та підтримати країни, що прагнуть більш тісної інтеграції з Європейським Союзом. Активізація ролі ЄС у врегулюванні цього конфлікту може призвести до зміни балансу сил на Південному Кавказі, сприяти зміцненню регіональної безпеки та покращити відносини між ЄС та країнами регіону.

Стаття підкреслює важливість міжнародного співробітництва та ролі ЄС як посередника у вирішенні регіональних конфліктів. Створення цивільної місії ЄС у Вірменії (EUMA Armenia) та її активна діяльність у регіоні, що межує з Азербайджаном, є важливим кроком у забезпеченні безпеки та стабілізації пост-конфліктного відновлення. Місія EUMA Armenia сприятиме не тільки зміцненню довіри між сторонами конфлікту, але й забезпеченню прямого моніторингу та звітності про ситуацію на місцях, що стане основою для подальшого діалогу та співпраці.

Проаналізувавши статтю Мар'яма Франгулян, «Нагірно-Карабахський конфлікт: Економічна перспектива» [10], можна винести наступне: Нагірно-Карабахський конфлікт мав глибокий вплив на економіки Вірменії та Азербайджану. Вірменія втратила доступ до важливих регіональних транспортних проектів і стала більш залежною від Росії, що призвело до економічної ізоляції. Закриті кордони з Туреччиною та Азербайджаном ускладнили її економічний розвиток. На відміну від Вірменії, Азербайджан значно покращив свою економічну ситуацію завдяки використанню нафтових і газових ресурсів. Важливими є нафто- і газопроводи, такі як Баку-Тбілісі-Джейхан та Баку-Тбілісі-Ерзурум, які зменшують залежність Європи від російської енергії.

Російська Федерація відіграла ключову роль у врегулюванні конфлікту, запропонувавши перемир'я у листопаді 2020 року і розмістивши миротворців у регіоні, що підкреслює її економічний і політичний вплив. Туреччина також посилила свій вплив в Азербайджані, надаючи економічну і військову підтримку. Конфлікт продемонстрував важливість геополітичних стратегій і економічних інтересів для регіональної стабільності. Економічні наслідки конфлікту включають значні втрати інфраструктури, високі військові витрати і зниження торгових відносин між країнами. Важливо відзначити, що конфлікт ускладнив політичну стабільність у регіоні, посиливши залежність Вірменії від Росії та збільшивши вплив Туреччини в Азербайджані.

Ці фактори підкреслюють складність економічних і політичних викликів, з якими зіткнулися Вірменія та Азербайджан під час і після Нагірно-Карабаського конфлікту. Для обох країн важливо знайти шляхи для економічного відновлення та стабілізації, а також зміцнення міжнародних відносин для подальшого розвитку регіону.

Поєднуючи інформацію з усіх статей, можна зробити такі загальні висновки:

Дослідження геополітичних конфліктів та їхнього впливу на економіки країн наголошує, що такі конфлікти мають багатогранний вплив, включаючи

економічні наслідки, ризики для міжнародної торгівлі та інвестицій, а також виклики глобальної та регіональної стабільності. Конфлікти призводять до невизначеності та дестабілізації, що може від лякати інвесторів та суттєво знизити економічне зростання. Глобалізація, регіоналізація, інформатизація та інше впливають на сучасний світовий порядок, збільшуючи складність міжнародних відносин та висуваючи нові виклики. Водночас зростаюча конфліктність міжнародних відносин змушує держави шукати нові способи управління та протистояти геополітичним загрозам.

Зокрема, приклади конфліктів, такі як громадянська війна в Сирії, і конфлікт у Нагірному Карабаху, демонструють, як внутрішні та зовнішні чинники можуть погіршити ситуацію та створити затяжні проблеми, які потребують міжнародної уваги та втручання.

Дослідження наголошують на ролі міжнародних організацій та регіональних акторів у врегулюванні конфліктів та важливості співпраці для досягнення сталого світу. Зокрема, Європейський Союз намагається взяти на себе активну роль у врегулюванні конфліктів, що свідчить про його прагнення знизити російський вплив у регіоні та підтримати країни, які прагнуть більш тісної інтеграції з ЄС.

РОЗДІЛ 2

ВПЛИВ ГЕОПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇН

2.1. Генезис конфліктів: громадянська війна в Сирії та Нагірно-Карабахська територія

Здійснення аналізу впливу геополітичних конфліктів на світову економіку в цілому, та окремі економіки держав слід роботи через дослідження та аналіз умов, причин та особливостей виникнення та розвитку таких конфліктів. В межах даної частини роботи пропонується проаналізувати особливості виникнення та розвитку Сирійського та Нагірно-Карабахського конфлікту.

Громадянська війна в Сирії розпочалася у березні 2011 року з мирних демонстрацій у місті Дераа. Ці демонстрації були частиною більшої хвилі протестів, відомої як «Арабська весна», яка охопила багато країн Близького Сходу та Північної Африки. Демократичні реформи, повага до прав людини та економічні проблеми були мотивами мирних демонстрацій у Сирії. [11].

Конкретною причиною протестів у місті Дераа було затримання групи підлітків, які написали антиурядові гасла на стінах школи. Відповідь уряду на ці протести була надзвичайно жорстокою, що призвело до загибелі та поранення цивільних. Протестувальники вимагали відставки президента Башара Асада, проведення політичних реформ і припинення корупції. Однак уряд відповів на протести силовими методами, що призвело до ескалації насильства і, зрештою, до повномасштабної громадянської війни. Цей конфлікт не тільки знищив країну зсередини, але й мав значні наслідки для міжнародних відносин та економіки як регіону, так і світу. З часом цей конфлікт у Сирії перетворився на складний багатосторонній, до якого долучилися численні зовнішні сили, включаючи регіональні держави та світові держави, наприклад Сполучені Штати. Боротьба розширилася до

боротьби з терористичними групами, такими як «Ісламська держава», що ще більше ускладнило ситуацію. Внаслідок бойових дій мільйони сирійців стали внутрішньо переміщеними особами або біженцями, шукаючи притулку в сусідніх країнах та Європі. Гуманітарна ситуація в країні залишається катастрофічною, з мільйонами людей, які потребують доступу до їжі, води, медичної допомоги та основних послуг.

Громадянська війна в Сирії спричинила катастрофічні економічні наслідки. ВВП країни значно знизився, інфраструктура зруйнована, а зовнішня торгівля обмежена через міжнародні санкції. Багаторічні бойові дії виснажили економіку, спричинили масову втрату робочих місць та збільшили рівень бідності серед населення. Величезна кількість людей стала внутрішньо переміщеними особами або біженцями, шукаючи притулку в сусідніх країнах або в Європі. Через участь у війні та порушення прав людини режим Асада зіткнувся з міжнародними санкціями, що ще більше ускладнило економічну ситуацію в країні. Громадянська війна в Сирії має значні наслідки не тільки для країни, але й для всього регіону та міжнародної спільноти. Вона спричинила одну з найбільших гуманітарних криз сучасності, посилила регіональні напруженості, створила умови для посилення терористичних угруповань і вплинула на геополітичний ландшафт Близького Сходу. Війна в Сирії спричинила одну з найсерйозніших криз біженців у сучасній історії. Мільйони сирійців були змушені залишити свої домівки, багато хто з них шукали притулок у сусідніх країнах, таких як Туреччина, Ліван та Йорданія, а також у країнах Європи. Це призвело до значного напруження у приймаючих спільнотах, викликало соціальні, економічні та політичні проблеми, посилило ксенофобію та націоналістичні настрої в деяких регіонах. Наступне, війна стала причиною значної регіональної нестабільності. Іран та Росія активно підтримували уряд Башара Асада, тоді як США, Туреччина та деякі арабські держави підтримували різні групи повстанців. Це протистояння посилює існуючі геополітичні розломи та призвело до напруженості між залученими великими державами. Конфлікт сприяв зростанню екстремістських

угруповань, таких як Ісламська держава (ІД), яка на короткий час встановила контроль над значними територіями в Сирії та Іраку. Це викликало міжнародну боротьбу проти тероризму, вимагаючи складної та координованої реакції для боротьби з цією загрозою. Вплив ІД був глобальним, викликавши терористичні акти по всьому світу та посиливши глобальні заходи безпеки. Економічний вплив конфлікту відчувався через втрати в нафтовій інфраструктурі та скорочення торгівлі, що вплинуло на світові ринки енергоносіїв та економіку сусідніх країн.

Наразі конфлікт у Сирії перебуває у затяжній фазі. Урядові сили, підтримані РФ та Іраном, контролюють більшу частину території країни, але напруженість та періодичні зіткнення продовжуються в деяких регіонах. Зусилля щодо досягнення мирного врегулювання конфлікту залишаються складними та неоднозначними. Мирні переговори, організовані під егідою ООН, не принесли значних результатів через глибокі розбіжності між сторонами конфлікту та інтересами зовнішніх держав. Відновлення миру та стабільності в Сирії вимагатиме комплексного підходу, що включає припинення вогню, гуманітарну допомогу постраждалим, відновлення зруйнованої інфраструктури та створення умов для економічного розвитку та політичної стабільності.

Якщо розглядати Нагірно-Карабаський конфлікт (НКР), то його коріння лежить у складному переплетінні етнічних, історичних та політичних факторів. Нагірний Карабах історично був предметом суперечок між вірменським та азербайджанським народами, кожен з яких вважає цю територію своєю історично. Під час радянського періоду регіон отримав статус Нагірно-Карабаської автономної області (НКАО) у складі Азербайджанської РСР, хоча більшість населення становили вірмени.

На рис.2.1.1. нижче зображені кордони Вірменії, Азербайджану, та територія Нагірного-Карабаху:

Рис.2.1.1 Територія Вірменії, Азербайджану та Нагірного Карабаху.

Джерело: складено автором на основі даних [12].

Конфлікт загострився наприкінці 1980-х років, коли в контексті розпаду Радянського Союзу і зростання націоналістичних настроїв у Вірменії та Азербайджані почалися масові виступи за приєднання НКАО до Вірменії. Відповідь Азербайджану на ці вимоги була жорсткою, що призвело до ескалації насильства та військових дій на початку 1990-х років. Відкриті бойові дії розпочалися у 1992 році і тривали до 1994 року, коли було підписано перемир'я. В результаті військових дій вірменські сили змогли взяти під контроль не тільки Нагірний Карабах, але й значні прилеглі території. Конфлікт призвів до великих людських втрат з обох сторін та створення великої кількості біженців і вимушених переселенців. 9 травня 1994 р. підписано «Угоду про безтермінове припинення вогню з 12 травня 1994 року». Результатом збройного конфлікту стало його «заморожування» та де-факто незалежність Нагірно-Карабаської Республіки від Азербайджану. Під контроль НКР перейшли 92,5% території колишньої Нагірно-Карабаської автономної області й так звана «зона безпеки». В цю «зону» входять райони, які адміністративно не підлегли автономній області, але прилеглі до неї. Після підписання угоди Грузія, Вірменія й Азербайджан уклали з НАТО договір про співпрацю в рамках програми «Партнерство заради миру» з індивідуальною програмою партнерства. В цей період основним військово-політичним

партнером Азербайджану була Туреччина, що допомагала в навчанні військово-службовців.

У вересні 2020 року конфлікт увійшов у нову фазу ескалації, коли Азербайджан розпочав широкомасштабну військову операцію з метою повернення контролю над окупованими територіями. Швидкий наступ азербайджанських військ призвів до значних змін на лінії фронту та завершився підписанням трьохсторонньої угоди між Азербайджаном, Вірменією та Росією в листопаді 2020 року. За умовами угоди, Вірменія погодилася передати Азербайджану контроль над декількома районами навколо Нагірного Карабаху, а Росія розмістила свої миротворчі війська в регіоні для спостереження за перемир'ям. В результаті цього конфлікту було підписано тристоронню угоду між Вірменією, Азербайджаном та Росією, за результатами якої до Азербайджану повернулися райони навколо Карабаху, а також історична столиця регіону Шуша. Після підписання угоди бойові дії у регіоні перейшли у режим низької інтенсивності. Цей конфлікт має глибокі наслідки для Вірменії та Азербайджану, а також для стабільності у регіоні Південного Кавказу. Військові дії призвели до великої кількості жертв та руйнувань, а також до гуманітарної кризи з тисячами біженців і вимушених переселенців. Економічно, конфлікт призвів до значних втрат, включаючи знищення інфраструктури та зупинку виробництва в зонах бойових дій. За роки замороженого конфлікту обидві країни витратили великі суми на оборону, що також вплинуло на їхні економіки.

Нагірно-Карабаська Республіка припинила своє існування 1 січня 2024 року, про що оголосив її «президент» Самвел Шахраманян. Згідно з рішенням Міжнародного суду ООН, Азербайджан повинен гарантувати безпечне й безперешкодне повернення людей, які залишили Нагірний Карабах після 19 вересня 2023 року й бажають туди повернутися [13]. Карабаський конфлікт був одним із найбільших подразників регіональної стабільності та безпеки. Упродовж усього його існування була імовірність його розгортання у міждержавне протистояння, якщо не війну.

Конфлікти в Сирії та Нагірному Карабаху, спричинили масштабні гуманітарні та економічні кризи, які призвели до появи мільйонів біженців та внутрішньо переміщених осіб, що спричинило значну регіональну напруженість. Відновлення стабільності в цих регіонах вимагатиме всебічного комплексного підходу, який враховуватиме як військові, так і гуманітарні аспекти.

2.2. Аналіз наслідків геополітичного конфлікту для зовнішньоторговельних операцій країн учасниць

Економічний розвиток Сирії характеризується значним впливом громадянської війни, яка триває з 2011 року. Конфлікт спричинив руйнування інфраструктури, зниження виробництва та експорту, а також масове переміщення населення. До війни сільське господарство було одним з основних секторів економіки, але зараз воно зазнало серйозних втрат. Нафтовидобувна галузь також зазнала значного спаду. Крім того, санкції та ізоляція на міжнародній арені погіршили економічну ситуацію.

Економічний розвиток Вірменії характеризується значною залежністю від Росії та обмеженими можливостями через відсутність доступу до міжнародних транспортних маршрутів. Сільське господарство та ІТ-сектор є важливими галузями, але економіка страждає від ізоляції та санкцій. Азербайджан, натомість, має потужний нафтовий і газовий сектор, який забезпечує значні доходи та сприяє економічному зростанню. Азербайджан активно інтегрується в міжнародні енергетичні ринки, що робить його ключовим постачальником енергоресурсів до Європи.

Валовий внутрішній продукт або ВВП характеризує вартість усіх товарів і послуг, вироблених в економіці країни для споживання, продажу або заощаджень за певний період часу (за квартал чи рік). ВВП відображає загальний обсяг економічної діяльності в країні, оскільки він включає вартість усіх товарів та послуг, вироблених протягом певного періоду. Це дає загальне

уявлення про продуктивність економіки.

Міжнародний валютний фонд (МВФ) на 2022 писали з приводу ВВП Сирії: «Руйнівна громадянська війна значно відкинула країну назад в плані економічного, соціального та людського розвитку. ВВП Сирії сьогодні є меншим, ніж половина від того, що було до війни, і може знадобитися два десятиліття або більше, щоб Сирія повернулася до рівня ВВП до конфлікту. Відновлення пошкодженої інфраструктури буде гігантським завданням, але ще більшим і тривалим викликом буде відновлення людського та соціального капіталу країни.» [14].

На сьогодні економіка Сирії продовжує переживати глибокі виклики, що включають пошкоджену інфраструктуру, обмежену виробничу спроможність, міжнародні санкції і високий рівень внутрішньої та зовнішньої міграції. [15].

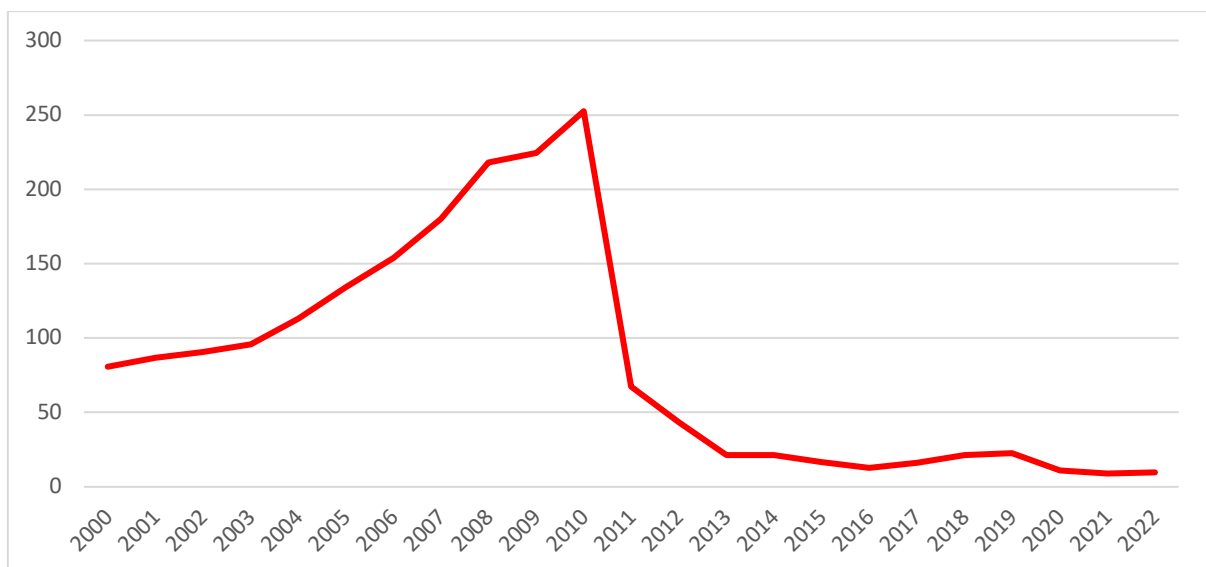

Рис.2.2.1. ВВП Сирії з 2000 до 2022рр., млрд.дол.США

Джерело: складено автором на основі даних [18], [19].

Розглядаючи динаміку ВВП Сирії, можна одразу побачити, що значення показнику зростали дуже добре. До початку громадянської війни у 2011 році, економіка Сирії демонструвала помірне зростання і мала позитивні аспекти. Нафта була основним джерелом доходу для Сирії, і країна була одним з основних експортерів нафти в регіоні. Це забезпечувало значні валютні надходження і впливало на економічні показники країни. З початком війни показник різко падає, та до 2022-го року не має вже таких гарних значень. Як

й зазначено у статтях вище, то країна втратила 60% ВВП від початку війни. Починаючи з 2011-го року країна стикається з руйнуванням інфраструктури, масовою міграцією населення, загибеллю робочої сили, відтік інвестицій та зниженням промислового виробництва. Інфляція в Сирії досягла надзвичайно високих рівнів, а сирійський фунт сильно девальвувався через війну та економічну нестабільність.

До початку пандемії ковіду, значення трохи зросли, але з початком пандемії показники знову зменшуються, що спостерігається у всіх країнах світу. Так як країни зазнали великих трат для відновлювання та зберігання стабільності у економіці.

За останніми даними Міжнародного валютного фонду, ВВП Вірменії демонстрував зростання, завдяки збільшенню внутрішнього споживання та інвестицій [16]. Економіка Вірменії продемонструвала помітне відновлення після економічного спаду, викликаного пандемією COVID-19. Зростання ВВП відбулося завдяки збільшенню споживчих витрат, відновленню туристичної індустрії та зростанню приватних інвестицій. Однак, попри економічне відновлення, Вірменія стикається з декількома структурними викликами, включаючи високу залежність від зарубіжних переказів, обмежену диверсифікацію економіки та політичну нестабільність, яка може вплинути на інвестиційний клімат. Зусилля уряду спрямовані на залучення іноземних інвестицій та реформування економіки, щоб забезпечити сталий розвиток і зменшити економічні ризики у майбутньому.

Економіка Азербайджану відзначається помітними позитивними тенденціями відновлення та зростання після пандемічного спаду, хоча і зіткнулася з певними викликами – пишеться у звітах МВФ [17]. ВВП країни демонструє збалансоване зростання, яке частково зумовлене високими цінами на нафту та енергоносії, що є важливою складовою економіки Азербайджану. ВВП Азербайджану відновився після пандемії з імпульсом зростання у 2021 та 2022 роках. Хоча країна зіткнулася з високою інфляцією, уряд та центральний банк вживали заходів для її стабілізації, в тому числі через

монетарну політику та регулювання інфляційних очікувань. Залежність від енергетичного сектору залишається високою, проте є зусилля щодо диверсифікації економіки. Уряд Азербайджану визначив як пріоритет створення умов для зростання приватного сектору і зменшення залежності від нафти та газу. Уряд зосереджений на покращенні соціальних умов, вкладаючи кошти в освіту, охорону здоров'я та інфраструктурні проекти, що повинно сприяти підвищенню якості життя населення. Азербайджан активно працює над залученням міжнародних інвестицій та розширенням міжнародної торгівлі з метою інтеграції у глобальну економіку.

Рис.2.2.2 Порівняльний аналіз ВВП Азербайджану та Вірменії з 2000 до 2022рр., млрд.дол.США

Джерело: складено автором на основі даних [20], [21].

Розглянемо останні 20 років конфлікту між Вірменією та Азербайджаном - Азербайджан показує значне зростання ВВП, особливо помітний з 2004 року, що відображає період високих цін на нафту та активного розвитку нафтового сектору, який є ключовим для економіки країни. Після 2014 року спостерігається падіння, це пов'язано зі зниженням світових цін на нафту. ВВП знову зростає після 2016 року. З 2020-го року показник також стрімко збільшується. Азербайджан має доступ до природних ресурсів, що також надає позитивний вплив на економіку.

ВВП Вірменії зростає помірно і стабільно, але без різких стрибків чи падінь. Вірменія показує стабільність навіть під час глобальних економічних

змін, що свідчить про відносно консервативний підхід до економічного розвитку. Вірменія, хоча і має менший ВВП, але демонструє більшу стабільність у своєму економічному зростанні, що може бути пов'язаним з тим, що уряд країни має добре розвинену економічну політику.

На цьому часовому діапазоні можливі локальні сутички та напруженість, але конкретних значних бойових дій до 2020 року не відбувалося. Варто зазначити, що у 2020 році на країни вплинула не тільки пандемія ковіду, а й загострення у конфлікті. Це могло спричинити тимчасове економічне сповільнення в обох країнах через перенаправлення ресурсів на військові потреби, порушення виробництва та торгівлі. На графіку, темпи зростання ВВП у 2020 році для Азербайджану і Вірменії можуть бути нижчими, що відображає економічні втрати від конфлікту.

Узагальнюючі, економічний розвиток цих країн значно залежить від конфліктів, міжнародних відносин та політичної стабільності. Сирія потребує тривалих зусиль для відновлення економіки та соціального капіталу. Вірменія та Азербайджан стикаються з різними викликами, але мають потенціал для зростання за умови ефективного управління ресурсами та міжнародної підтримки.

2.3. Дослідження впливу геополітичних конфліктів на основні макроекономічні показники країн

Рахунок поточних операцій — це один із компонентів платіжного балансу країни, який відображає вартісну суму доходів і витрат нації за межами її кордонів. Цей рахунок включає: торговий баланс, баланс послуг, оплата праці, баланс первинних та вторинних доходів. Аналіз цих даних дає можливість зрозуміти, як зовнішньоекономічна діяльність впливає на економіку країни.

На рисунку 2.3.1. показано тренди по показниках поточного рахунку Сирії за період з 2000 по 2020 рік:

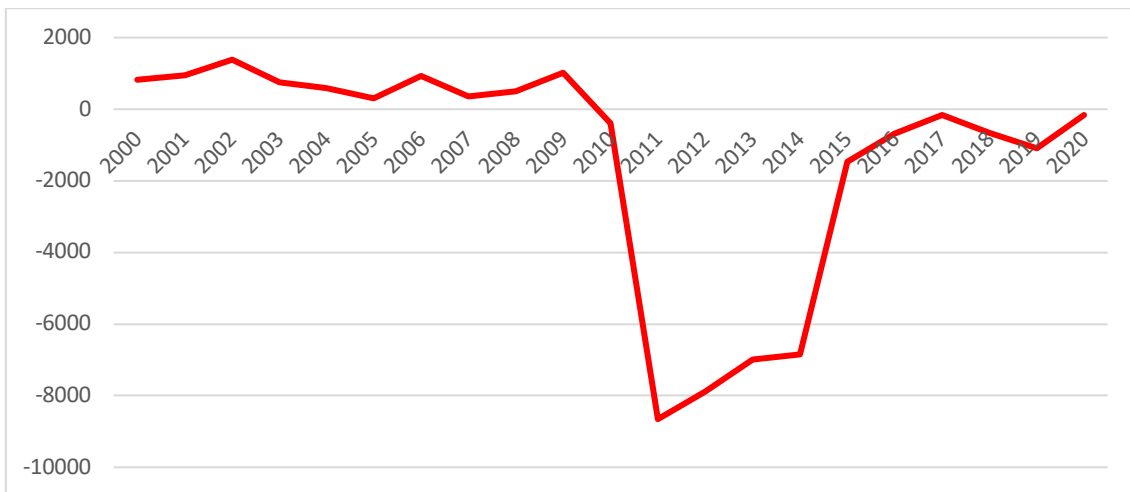

Рис.2.3.1. Динаміка даних поточного рахунку Сирії, млн.дол.США

Джерело: складено автором на основі даних [18], [19].

Див. Додаток А, таблицю А.1.

Загальний баланс поточного рахунку Сирії має від'ємні значення. Вони показують дефіцит поточного рахунку, тобто витрати країни перевищують доходи від зовнішньої торгівлі та інших факторів. Помітний великий спад, що розпочався приблизно у 2011 році, це вказує на значні економічні втрати, ймовірно, пов'язані з початком громадянської війни.

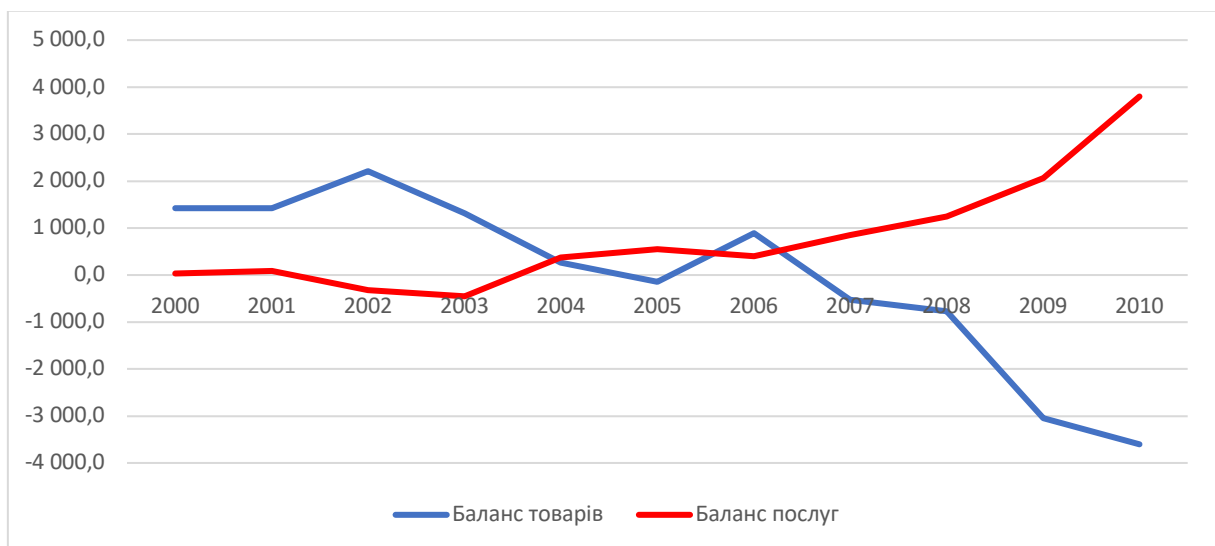

Рис.2.3.2. Динаміка даних балансу товарів та послуг Сирії, млн.дол.США

Джерело: складено автором на основі даних [18], [19], [20], [21].

Щодо балансу товарів та послуг, то, на жаль, інформація з початку війни – відсутня. Але розглядаючи показники до початку громадянських війни, можна сказати наступне: баланс товарів поступово зменшувався, та вже починаючи з

2005-го року мав від'ємні значення, що свідчить про те, що країна більше імпортує, ніж експортує. Різкий стрибок у 2005-2007-х рр. може бути пов'язаний зі значним збільшенням світових цін на нафту. Як зазначалось раніше, Сирія була експортером нафти, та це є також можливим позитивним впливом, бо могли встановлюватися нові торгові угоди або оновлення існуючих контрактів з іншими країнами. На відміну від балансу товарів, баланс послуг має тенденцію до зростання. Зростання значень може бути пов'язано з розвитком туризму, який був важливим джерелом доходів для країни до початку громадянської війни, а також зі зростанням інших послуг, які менш залежні від політичної стабільності.

На рис.2.3.3. розглянемо детальніше баланс первинних та вторинних доходів, баланс оплати праці і баланс доходів від інвестицій Сирії за 2010 – 2011рр:

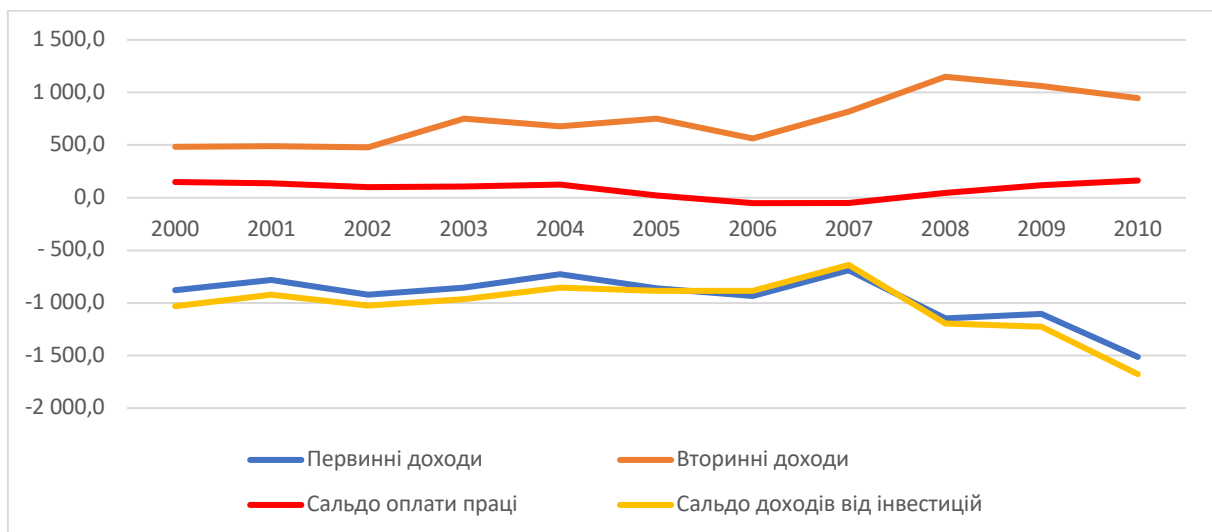

Рис.2.3.3. Динаміка даних балансу первинних та вторинних доходів, баланс оплати праці і баланс доходів від інвестицій Сирії, млн.дол.США

Джерело: складено автором на основі даних [18], [19], [20], [21].

На представленому графіку ми бачимо чотири різні фінансові індикатори до 2011 року, розглянемо кожен окремо:

Первинні доходи в платіжному балансі зазвичай відображають доходи, які резиденти однієї країни отримують від інших країн за працю та капітал, також сюди входять дивіденди та відсотки. Значення показнику – від'ємні, що

свідчить про те, що резиденти за кордоном отримують більше, ніж нерезиденти в Сирії. Значення змінюються з початком війни, як видно лінія стрімко йде вниз. Щодо вторинних доходів, то ми бачимо зростання вторинних доходів з 2000 року, що може бути пов'язано зі збільшенням кількості сирійців, які працюють за кордоном. Сальдо оплати праці показує різницю між заробітною платою, отриманою сирійцями за кордоном, і заробітною платою, виплаченою іноземцям у Сирії. Ця категорія залишається досить стабільною і не відображає значних коливань, тобто до конфлікту не було великої кількості мігрантів. Сальдо доходів від інвестицій представляє різницю між інвестиційними доходами, що надходять у країну, та тими, що виводяться з неї. Видно, що є спад через фінансову кризу.

Далі проаналізуємо динаміку показників Азербайджану та Вірменії за 2000 – 2022рр.:

Рис.2.3.4. Аналіз динаміки даних поточних рахунків Азербайджану та Вірменії, млн.дол.США

Джерело: складено автором на основі даних [20], [21].

Див. Додаток А, таблицю А.2. та А.3.

Конфлікт у Нагірному Карабахі почався ще у кінці 1980-х, але напруженість і періодичні збройні були проблемою, наразі конфлікт завершено.

Азербайджан показує значне зростання поточного рахунку, особливо починаючи з 2005 року, з яскраво вираженим піком близько 2011 року і

подальшим спадом, після чого знову спостерігається зростання. Сильні коливання в рахунку поточних операцій, як правило, пов'язані з експортом нафти, вартість якої може значно варіюватися залежно від світових цін на сировинні ринки. У 2020 році, крім пандемії між країнами починається знову інтенсивні бої, тому видно, що показник падає.

Вірменія має відносно стабільний рахунок поточних операцій протягом цього періоду. Таке поступове зростання поточного рахунку, як ми бачимо, може бути пов'язано з покращення економічної діяльності або збільшення обсягу торгівлі та інвестицій, навіть під час конфлікту.

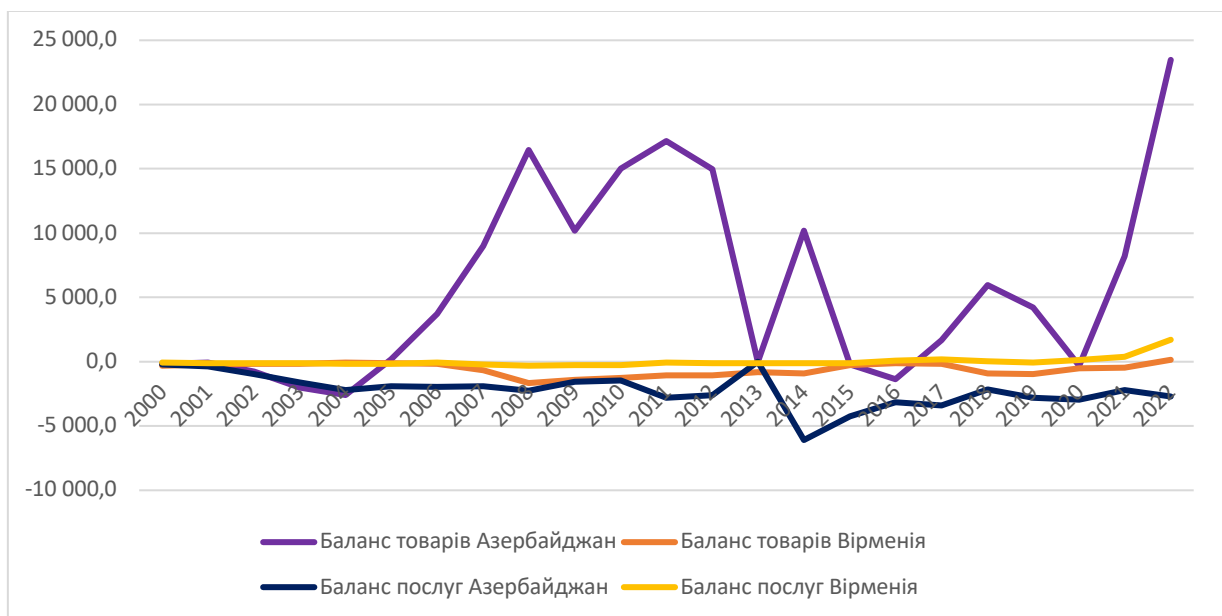

Рис.2.3.5. Аналіз динаміки даних балансу товарів та послуг Азербайджану та Вірменії, млн.дол.США

Джерело: складено автором на основі даних [20], [21].

Азербайджан показує великі коливання в балансі товарів, які в основному відображають сильну залежність країни від експорту нафти та нафтопродуктів, ціни на які мають тенденцію до великих коливань на світових ринках. Велике зростання в 2021-у році, може бути пов'язано із зростанням цін на нафту. Баланс послуг також демонструє коливання, але менш виражені та майже на усьому проміжку досліджуваного часу показник від'ємний, що свідчить про те, що країна імпортує більше. Азербайджан експортує - нафту, газ та нафтопродукти, також свіжі овочі та фрукти, золото, бавовну, азотні

добрива та інше. Серед імпортерів азербайджанської нафти є Італія, Ізраїль, Індія, Німеччини та Іспанія.

Вірменія показує досить стабільний і низький баланс товарів і послуг. Баланс товарів велику частину часу є від'ємним, що свідчить про те, що країна більш орієнтована на імпорт. Баланс послуг досить стабільний, та навіть додатній. Вірменія відкрита до туризму, має відносно розвинену промисловість, яка може надавати достатню частку послуг. Основними напрямленнями експорту Вірменії є алкогольні напої, риба, сир, консервовані фрукти, джем, кава та мінеральні води.

Помітного впливу конфлікту на баланс товарів і послуг не спостерігається. Через те, що конфлікт був довгостроковий, уряди країн могли будь-які зміни компенсувати іншими економічними факторами, тому й сильного впливу не має. Тим не менше, безпосередній вплив конфлікту може бути виражений в інших економічних показниках, як-от зростання військових витрат, загальної економічної невизначеності, тощо.

Тепер розглянемо динаміку первинних та вторинних доходів двох країн:

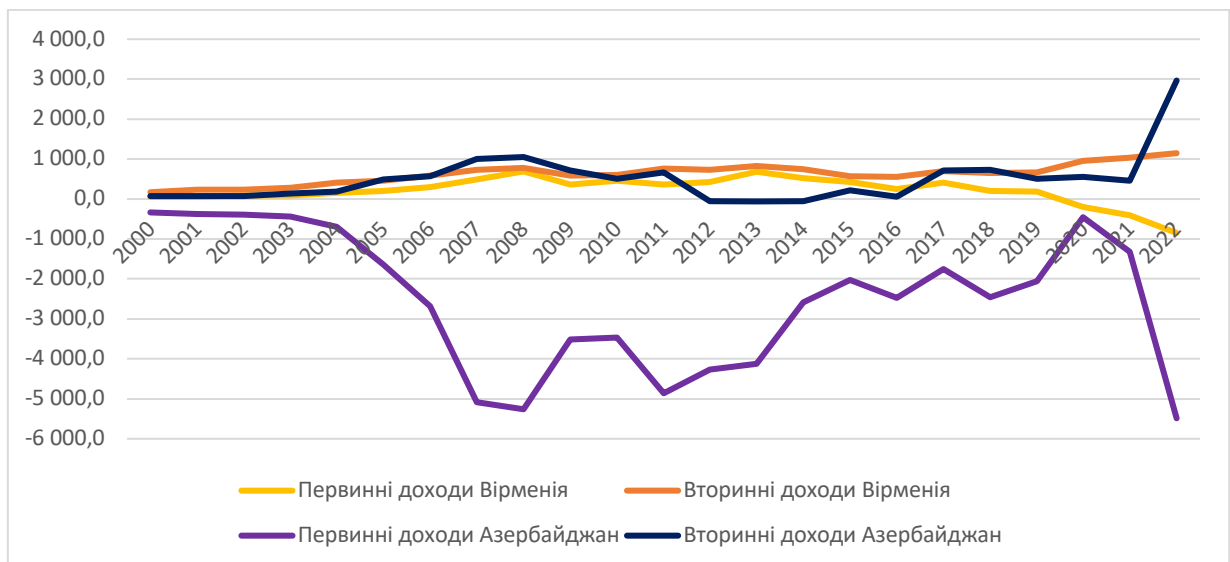

Рис.2.3.6. Аналіз динаміки даних баланс первинних та вторинних доходів Азербайджану та Вірменії, млн.дол.США

Джерело: складено автором на основі даних [20],[21].

Первинні доходи Вірменії залишаються відносно стабільними та позитивними протягом усього періоду, що може говорити про те, що країна

має частку від доходів, які надходять від громадян країни, що працюють за кордоном і відправляють кошти у Вірменію. Вторинні доходи Вірменії також показують стабільність, і в деякі роки навіть зростання, що може бути пов'язане зі збільшенням міжнародної допомоги або переказів від мігрантів, особливо це помітно у період світової фінансової кризи та пандемії ковід.

Первинні доходи Азербайджану демонструють значні коливання з різким падінням у деякі періоди. Одним із значних компонентів первинних доходів є заробітна плата, яку отримують громадяни Азербайджану, працюючи за кордоном. Найгірші значення показнику припадають на пандемію ковіду, після цього показник не зростає. Вторинні доходи Азербайджану демонструють тенденцію до зростання, з різким зростанням у 2022 році.

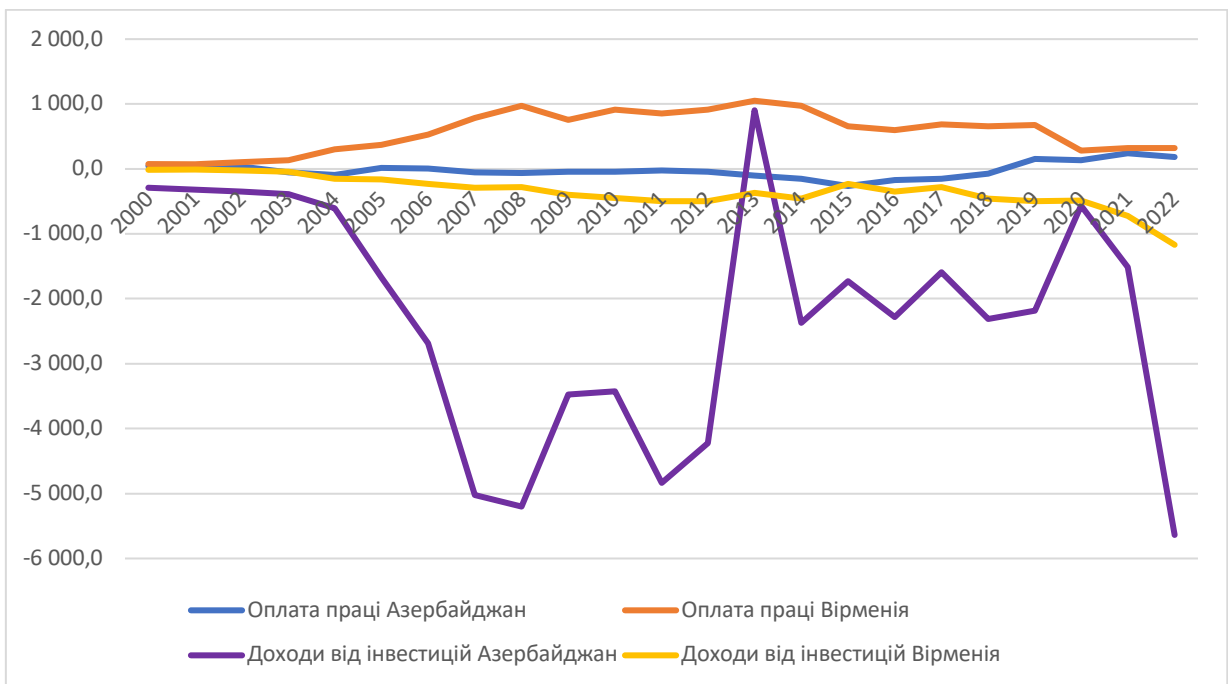

Рис.2.3.7. Аналіз динаміки даних балансу оплати праці і баланс доходів від інвестицій Азербайджану та Вірменії, млн.дол.США

Джерело: складено автором на основі даних [20], [21].

Оплата праці відображає грошові потоки, які виникають через роботу резидентів розглянутої країни за кордоном. Для обох країн цей показник є досить стабільним з незначним зниженням за останні роки, що може відобразити, наприклад стагнацію або зменшення обсягу трудової міграції. Доходи від інвестицій Азербайджану показують падіння доходів від

інвестицій починаючи з 2014-го року до 2020-го року, після чого спостерігається відновлення. Це падіння може бути пов'язане з глобальною ціною на нафту, яка значно впливає на доходи від інвестицій у нафтовому секторі Азербайджану. Що стосується Вірменії, лінія доходів від інвестицій є більш стабільною і показує менше коливань. Надалі розглянемо військові витрати досліджуваних країн, а саме – Сирія, Палестина та Ізраїль, Вірменія та Азербайджан за 2000 – 2022рр. :

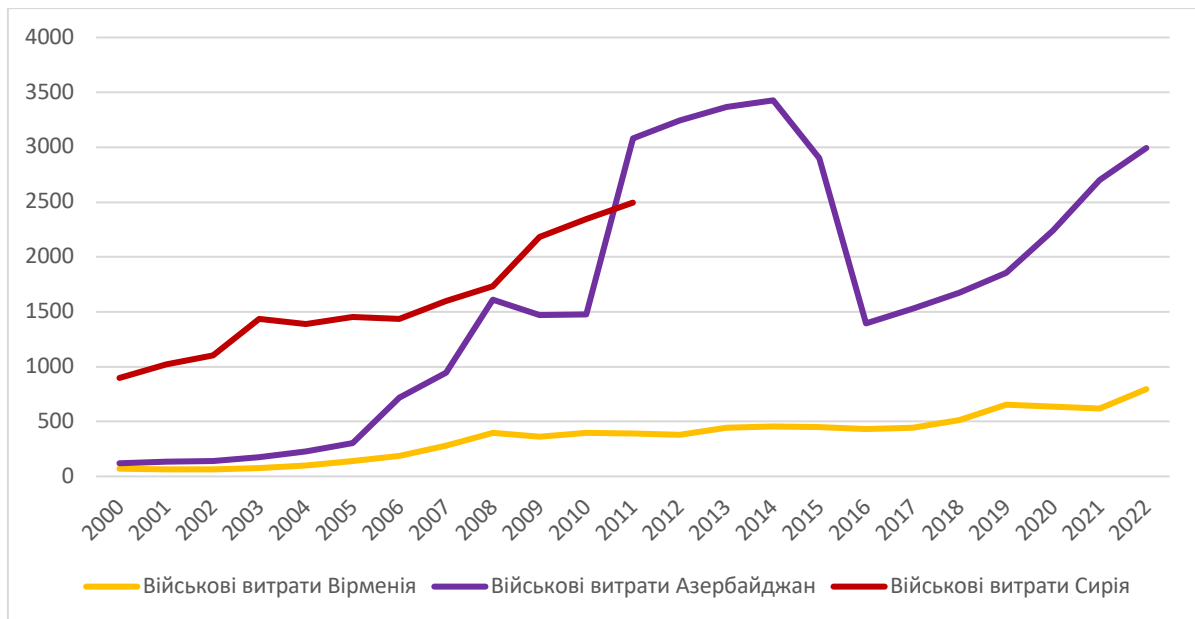

Рис.2.3.8. Аналіз динаміки військових витрат Сирії, Азербайджану та Вірменії, млн.дол.США

Джерело: складено автором на основі даних [18],[19],[20],[21].

Див. Додаток А, таблицю А.4.

Протягом періоду витрати Вірменії залишаються відносно стабільними з незначними коливаннями. У 2000 році вони становили близько 70 млн доларів і поступово збільшувалися до приблизно 800 млн доларів у 2022 році. Військові витрати Азербайджану майже стабільні, але мають велике зростання з 2010-го до 2016-го до понад 4 000 млн доларів, що скоріш за все пов'язано зі зростаючим конфліктом у Нагірному Карабаху. Значення показнику Сирії демонструє поступове зростання військових витрат до початку громадянської війни у 2011 році, надалі дані відсутні.

2.4.Розвиток зовнішньоекономічних відносин країн в умовах конфлікту

В умовах геополітичного конфлікту розвиток економічних відносин між країнами набуває особливої ваги, оскільки ці виклики мають прямий вплив на економіку світу, змінюючи торговельні потоки, структуру інвестицій і глобальні фінансові ринки. У даному підрозділі розглянемо фінансові рахунки країн, як конфлікти вплинули на їх стан, які країни допомагали та чим.

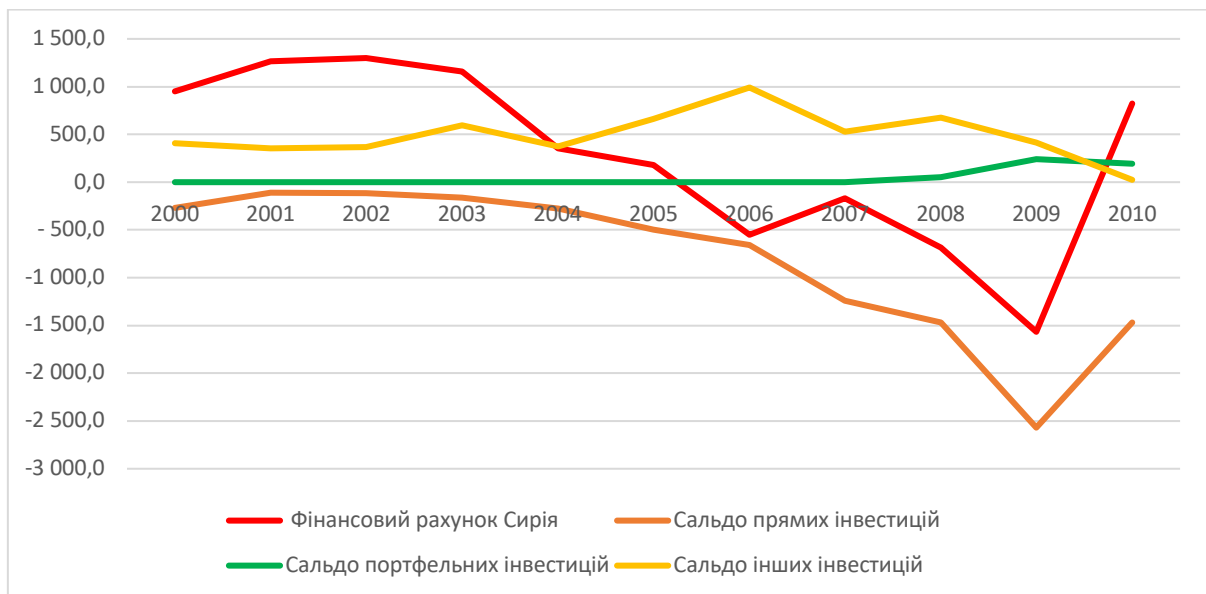

Рис.2.4.1. Аналіз динаміки фінансового рахунку, сальдо прямих, портфельних та інших інвестицій Сирії 2000 – 2010рр., млн.дол.США

Джерело: складено автором на основі даних [18],[19],[20],[21].

На рисунку видно, що фінансовий рахунок Сирії має тенденцію до спаду, показник у 2006-у стає від'ємним та пікова точка припадає на 2008-2009 роки, що можливо пов'язано з світовою фінансовою кризою. Можна сказати, що країна з кожним роком почала залучати меншу кількість інвестицій, що й призвело до спаду. З 2010-го року значення швидко зросло, але надалі вже відсутня інформація через громадянську війну. Щодо сальдо прямих інвестицій, то вони мають ідентичну тенденцію до фінансового рахунку, найнижча точка припадає на фінансову кризу, коли весь світ зіткнувся з великими викликами, та інвестування призупинилось. Сальдо портфельних інвестицій майже на всьому проміжку додатний, що свідчить про те, що країна

є привабливою для іноземних інвесторів, які купують місцеві цінні папери, що, своєю чергою, призводить до притоку капіталу. Показник сальдо інших інвестицій демонструє різницю між інвестиціями у вигляді кредитів, позик або інших фінансових інструментів. Значення показнику залишалися відносно стабільним та додатними, але має декілька коливань. Позитивне сальдо свідчить про те, що в країну надходить більше капіталу, ніж виходить. Це може означати, що в країні були сприятливі умови для залучення кредитів або інших форм капіталу. У 2008 році спостерігалося різке зменшення сальдо через кризу.

Багато країн брали участь у конфлікті, в контексті допомоги, але й не тільки. Головними помічниками для Сирії були Іран, Росія, Саудівська Аравія, США, Туреччина, Ізраїль та декілька країн ЄС (Франція, Іспанія, та деякі країни розглядали у цьому свої інтереси від військових до політики безпеки. [40].

Іран був головним воєнним союзником для Сирії, принаймні до 2015-го року, потім у конфлікті зайшла Росія. Іран попереджав про те, що паде режим сирійського президента Башара Асада, та надає фінансування, зброю та навіть інформацією від спецслужб. Росія почала військову підтримку для Сирії у 2015 році. Втручання Росії дуже допомогло, повернути велику частину країни під свій контроль. Однак Кремль ігнорував будь-які звинувачення у численних військових злочинах проти мирного населення, хоча за їх офіційною версією вони допомагали у боротьбі з тероризмом. Від початку повстання у 2011 році Саудівська Аравія активно підтримувала Сирію, задля того, щоб встановити владу, більш близьку Саудівській Аравії, для цього допомагали грошима та зброєю. З деяких країн ЄС, саме Франція втручалась у цей конфлікт. Країна постачала медичне обладнання та зброю сирійським. Франція вважає, що її місією є поліпшення гуманітарної допомоги, боротьба з тероризмом та відновлення мирних переговорів. Незважаючи на багато викликів, ЄС продовжує надавати велику кількість гуманітарної допомоги для сирійців з 2011 року. За останні 13 років ЄС та його держави-члени надали понад 33 мільярди євро гуманітарної допомоги, допомоги в галузі розвитку,

економічної допомоги та стабілізації. У 2023 році Європейська комісія надала близько 190 мільйонів євро гуманітарної допомоги для допомоги мільйонам сирійцям. Гуманітарне фінансування ЄС всередині Сирії встановлює понад 186,5 мільйонів євро за 2023 рік, а якщо поррахувати з початку громадянської війни, то країни ЄС надали понад 33,3 млрд євро [22].

Тепер розглянемо фінансові рахунки Вірменії та Азербайджану за 2000-2022рр на рисунку 2.4.2:

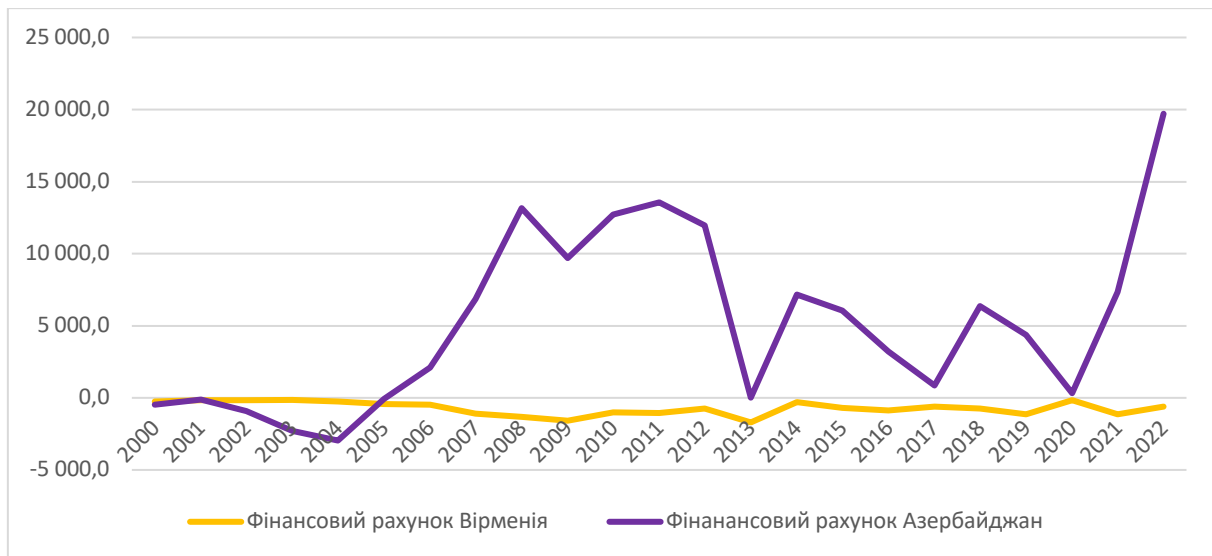

Рис.2.4.2. Аналіз динаміки фінансових рахунків Азербайджану та Вірменії, млн.дол.США

Джерело: складено автором на основі даних [20], [21].

Значення фінансового рахунку Вірменії на цьому проміжку є майже стабільними. Така ситуація може свідчити про обмеженість можливостей для іноземних інвестицій або невелику привабливість ринку для глобальних інвесторів. Незначні коливання припадають на 2008 – 2009-ті роки, на 2013-й і 2019-й рік. У 2013-у році Вірменія продовжувала стикатися з високим рівнем безробіття та низьким притоком іноземних інвестицій. Це частково пояснюється невизначеністю в міжнародних відносинах, коли країна змінила свій зовнішньополітичний курс на користь приєднання до Євразійського економічного союзу замість підписання угоди з ЄС, що спричинило політичну та економічну невизначеність, яка могла вплинути на інвестиції. Значні коливання фінансового рахунку Азербайджану пов'язані з його економічною

структурою, де нафтогазовий сектор відіграє ключову роль. Починаючи з 2004-го року стрімке зростання фінансового рахунку можна пояснити високими цінами на нафту та притоком інвестицій у цей сектор. Країна не так сильно була «шокована» фінансовою кризою у 2008-у, але 2013-й спостерігається великим відтоком. У той період а країна зіткнулася з конкуренцією на світовому енергетичному ринку. Крім того, внутрішні інвестиції також сповільнилися через політичну невизначеність після виборів 2013 року. У 2020 році рахунок дуже різко зріс завдяки стабілізації цін на нафту та продовженню інвестиційних програм у нафтогазовому секторі.

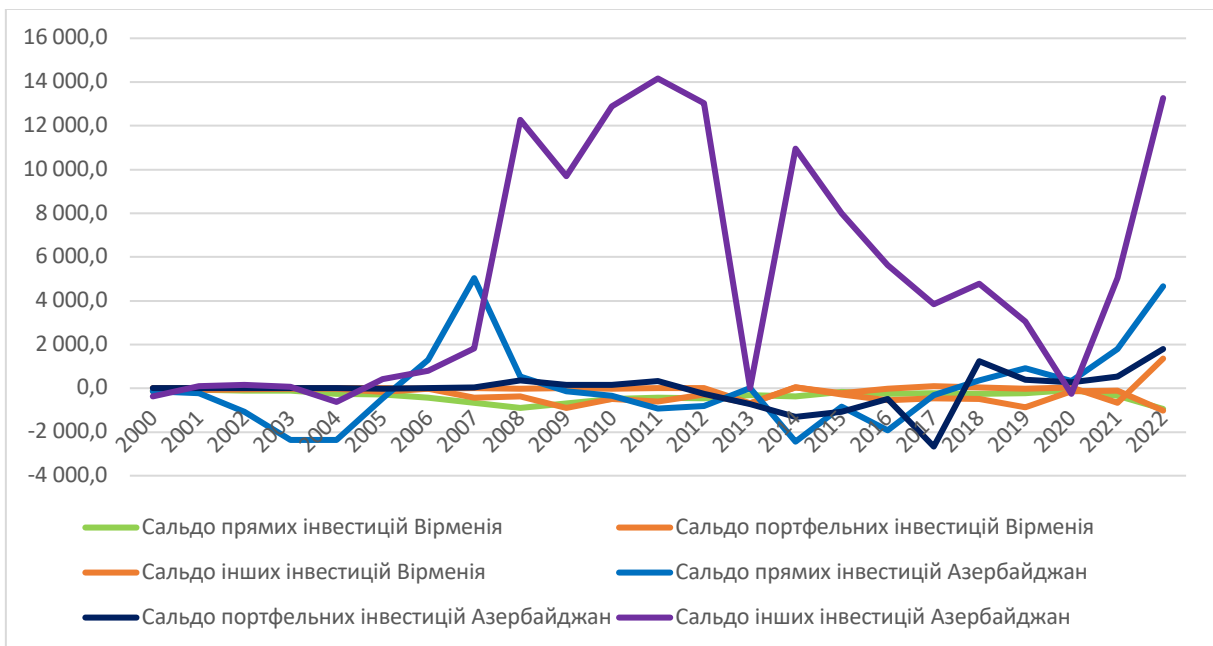

Рис.2.4.3. Аналіз динаміки сальдо портфельних, прямих та інших інвестицій Азербайджану та Вірменії, млн.дол.США

Джерело: складено автором на основі даних [20], [21].

Сальдо прямих інвестицій Вірменії на всьому проміжку є від'ємним, що свідчить про те, що країна не має притоку інвестування. У період світової кризи значення дуже падають, але країна змогла залучити інвестиції, але вже з 2020-го через COVID-19, а потім 2022-го через оновлення бойових дій у Нагірно-Карабахському регіоні значення стають ще к року йдуть лише вниз. Сальдо портфельних інвестицій має стабільність та додатні значення, що свідчить, про те, що країна залучає інвестиції та іноземні інвестори вибирають цю країну для придбання, наприклад, цінних паперів. Є лише декілька великих

спадів у 2013-у році та 2020-2021-х роках, після чого незважаючи на загострення конфлікту, країна велику кількість інвестицій. Сальдо інших інвестицій має багато коливань та більшу частину є від'ємним на даному проміжку часі, що каже про те, що відтік капіталу перевищує приплив. Це може бути пов'язано з низькою привабливістю країни для іноземних інвесторів, високим рівнем політичної нестабільності, а також економічними санкціями та ізоляцією. Якщо розглядати значення сальдо портфельних інвестицій Азербайджану, то цей показник є майже позитивним протягом усього періоду. Лише у 2005-2006-х роках спостерігається помітний підйом, але після цього періоду сальдо знижується, стає від'ємним з 2014-го до 2017-го року. Після цього спостерігається поступове зростання, що може бути пов'язане з новими можливостями для прямих інвестицій у нафтову галузь. Протягом усього періоду сальдо портфельних інвестицій було відносно стабільним і залишалось на невисокому рівні. Значення сальдо інших інвестицій маю достатньо коливань. У 2007-2008 роках спостерігається значний сплеск припливу інших інвестицій, можливо, завдяки сприятливим умовам на нафтовому ринку та зростанню кредитування. Точки спаду помітні ще у 2013-у та 2020-у році.

З початку конфлікту Вірменія намагалась отримати допомогу від Росії, нащо отримала позитивну відповідь. Зараз Вірменія також отримує допомогу від держав учасниць ЄС та США. З початку нових бойових дій у 2020-у році, ЄС видала 38,4 мільйонів євро на допомогу, вірменам, що бігли з Нагірно-Карабахської території, також була зібрана гуманітарна допомога у вигляді їжі, притулку, засобів гігієни, медицина, тощо. [23]. На початку 2024-го року ЄС також направив 5,5 мільйонів для допомоги постраждалих від конфлікту. ООН також прибув до Вірменії, щоб надати притулку, води та їжі для карабахських вірмен. Надали велику поміч організація USAID, яка першочергово прибула до країни та почала допомагати переміщеним особам. Допомога США для Нагірного Карабаху складає 11,5 мільйона доларів, з них 1 мільйон доларів надсилається через організацію USAID та 10,5 мільйонів

доларів США через Державний департамент. Головними країнами союзниками Азербайджану є Туреччина, Ізраїль, Пакистан, Росія та Саудівська Аравія. Туреччина постачала Азербайджану сучасне озброєння, включаючи ударні безпілотники та артилерійські системи, також турецькі військові допомагали у навчання військовим з Азербайджану. Також велику частку допомоги надавав Ізраїль, він передавав передові системи озброєння, зокрема безпілотники, радіолокаційне обладнання та високоточні боєприпаси. Розглядаючи підтримку Росії, можна одразу сказати, що наразі країни домовилися про надання одна одній військової допомоги. Росія виступає країною гарантом між Вірменією та Азербайджаном, та на Нагірно-Карабахській розпочала «Миротворчу місію» туди було направлено понад 2000 військових для забезпечення стабільності та припинення вогню в регіоні. Миротворці мали контролювати зони, через які проходила нова лінія розмежування, вони також відповідали за моніторинг та забезпечення дотримання режиму припинення вогню, щоб запобігти подальшим військовим діям між сторонами. У 2024-у році Росія почала виводити свої «миротворчі» війська з регіону, тому що конфлікт завершився.

Підсумовуючи, можна сказати, що геополітичні конфлікти значно впливають на економіку Сирії, Вірменії та Азербайджану, змінюючи їх фінансові рахунки та структуру інвестицій. У Сирії фінансовий рахунок погіршився з 2006 року, досягнувши піку спаду під час світової фінансової кризи 2008-2009 років, через зменшення інвестицій. Вірменія і Азербайджан також зазнали економічних коливань через внутрішні конфлікти та зовнішні фактори. Вірменія отримувала гуманітарну та фінансову допомогу від ЄС [30] та США, тоді як Азербайджан отримував військову підтримку від Туреччини, Ізраїлю та інших країн. Вплив міжнародних союзників був критично важливим для економічної стабільності та розвитку цих країн у періоди конфліктів.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ ПОТОЧНОГО ГЕОПОЛІТИЧНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ

3.1. Дослідження поточного конфлікту в Україні: визначення стратегій з досвіду громадянської війни в Сирії та Нагірно-Карабахського конфлікту для України.

Сучасний світ зіткнувся з численними конфліктами, які поширюються не тільки на країн учасниць, але й глобальну арену. Сирія, Палестина, Ізраїль, Вірменія і Азербайджан - це країни, які переживають глибокі та деструктивні збройні конфлікти та саме аналіз досвіду цих конфліктів може надати Україні цінні уроки, які допоможуть у прогнозуванні подій та формуванні ефективної відповіді на подібні виклики.

З відновленням незалежності України у 1991 році країна стала об'єктом змагання впливів між Заходом та Росією. Події 2014 року, що включали Євромайдан, втечу президента Януковича та подальшу анексію Криму, стали початком відкритого воєнного протистояння. Воєнні дії на Донбасі та пряме втручання Росії призвели до значних людських та територіальних втрат для України. З початком конфлікту Україна зазнала сильного економічного спаду, ВВП впав, а інфляція досягла критичних рівнів. Значне скорочення промислового виробництва на сході країни також посилює економічні проблеми для української економіки. [38].

Конфлікт можна умовно розділити на декілька основних стадій:

- 2014-2015 рр. — Початок конфлікту та анексія Криму.
- 2016-2021 рр. — Період замороження конфлікту.
- 2022 рр. — Нова ескалація та масштабні бойові дії.
- 2023-2024 рр. — Продовження бойових дій, але з пошуком шляхів до врегулювання.

Конфлікт розпочався з анексії Криму Росією у березні 2014 року, що одразу викликало міжнародне засудження. Все швидко переросло у збройні зіткнення на сході України, Донецькій та Луганській областях, де сталося оголошення самопроголошених республік. В результаті виникла серйозна гуманітарна кризова ситуація – велика кількість вбитого мирного населення та багато переміщених осіб, як всередині країн, так й поза межами. ВВП України знизився на 6,6% у 2014 році та майже на 10 % у 2015 році. Основні економічні галузі, включаючи металургію та видобуток корисних копалин, зіштовхнулися із серйозними проблемами через військові дії, також значна кількість підприємств на сході країни опинилась на лінії фронту або за його межами, що викликало масове закриття бізнесів та втрату робочих місць. У відповідь на кризу, український уряд розпочав процес політичних реформ та зміцнення оборонних здібностей. Внутрішня політика стала більш орієнтованою на Захід, особливо на поглиблення зв'язку з ЄС та НАТО. Реакція міжнародного співтовариства включала введення економічних санкцій проти Росії, які справили деякий вплив на російську економіку, але це спровокували й на заходи у відповідь. Міжнародна підтримка України зросла, що виявилось у фінансовій допомозі та консультаційній підтримці у проведенні реформ. [24].

Період з 2016-го по 2020-й рік характеризується відносним затишшям на фронті, але періодичними зіткненнями і обстрілами. На цьому етапі було здійснено кілька мирних ініціатив, включаючи Мінські угоди, спрямовані на деескалацію конфлікту та забезпечення політичного врегулювання, проте до кінця реалізувати їх так і не вдалося. Економіка України розпочала поступове відновлення з 2016 року, проте темпи зростання залишалися дуже низькими. Промислове виробництво майже нормалізувалося, але інвестиції залишалися на низькому рівні через політичну нестабільність і ризики. Уряд країни намагався покращити інвестиційний клімат та залучати зарубіжні інвестиції. Також були здійснені реформи спрямовані на зміцнення демократичних інституцій та боротьбу з корупцією. На міжнародному рівні Україна зміцнила

свої позиції, беручи активну участь у міжнародних організаціях та поглиблюючи співпрацю з Європейським Союзом та Сполученими Штатами.

У 2022 році відбулася масштабна ескалація конфлікту, спричинена новими військовими діями. Ці події призвели до ще більшої кількості жертв та руйнувань, у прикордонних й не тільки районах України. Міжнародна спільнота активно відреагувала, посиливши дипломатичні зусилля та надаючи Україні додаткову військову допомогу. З новою хвилею бойових дій економіка України знову відчула гострий удар. Руйнування інфраструктури та нові потоки переміщених осіб створили додатковий тиск на економічні ресурси країни. Необхідність інвестицій для відновлення та оновлення, хоча б критичної інфраструктури стала ще більш актуальною. Через оновлення більш жорстоких бойових дій, влада зосередила зусилля на забезпеченні національної безпеки та оборони. Міжнародні партнери України посилити свою підтримку, надаючи як гуманітарну допомогу, так і військову техніку та навчання для військових. Країни НАТО та ЄС висловили та показали у деяких моментах, свою рішучість підтримувати Україну, посилюючи економічні та політичні санкції проти Росії.

Зараз Україна знаходиться на етапі пошуку шляхів до врегулювання конфлікту. Проводяться численні раунди переговорів під егідою міжнародних організацій, включаючи ООН та ОБСЄ. Обговорюються можливі шляхи політичного врегулювання, включаючи автономію окремих регіонів та проведення вільних виборів. Деякі видання, навіть кажуть, що конфлікт може завершитись вже у 2024-у році. Так, наприклад німецьке видання Welt [25], пишуть, що конфлікт може бути замороженим, з можливим знаходженням російських військових на окупованих територіях, у той час, коли Україна буде намагатися вступити до ЄС та НАТО. Наразі жодна з сторін не має кардинального успіху на полі боя, лише виснаження народу, бюджету на військові трати та відновлення інфраструктури. Однак, американські видання The Wall Street Journal [26] пише, що не бачити українській стороні завершення конфлікту у 2024-у році. Вони припускають, що конфлікт може перестати

існувати лише з 2025-го року, через те що планується новий наступ з боку Росії.

На відміну від України, конфлікт в Сирії почався як низка антиурядових демонстрацій під час Арабської весни, але швидко переріс у повномасштабну громадянську війну, у якій були задіяні як внутрішні, так і іноземні сторони. Війна в Сирії, яка триває більше десяти років, призвела до масових втрат людей, мільйонів біженців, повного знищення міст і селищ, а також економічного краху країни. Схожі проблеми, пов'язані з двома конфліктами, включають наслідки зовнішнього втручання, гуманітарні кризи та проблеми відновлення суверенітету країни. Різні конфлікти відрізняються за розміром, тривалістю та геополітичними та етнічними характеристиками, які впливають на їх динаміку. У той час як сирійський конфлікт характеризується багатовекторністю та участю багатьох зовнішніх сторін, конфлікт в Україні характеризується протистоянням з однією країною-агресором та її прихильниками сепаратизму [27]. Сирійський досвід може навчити Україну багатьом урокам, у тому числі, наскільки важливо відновити мир і безпеку в країні. Необхідно пам'ятати, що навіть конфлікти на місцевому рівні можуть швидко перетворитися на міжнародні конфлікти за участю зовнішніх сил. Вкрай важливо, щоб Україна зберегла та зміцнила свої міжнародні альянси, а також продовжувала шукати мирні шляхи через дипломатичні канали. Мирне населення Сирії страждало від нестачі продовольства, води, медичної допомоги та житла. Україна має продовжувати створювати ефективні механізми реагування на гуманітарні кризи, щоб гарантувати захист прав кожного громадянина та максимально скорочувати кількість жертв серед громадян. Повернення соціальної довіри є одним із найскладніших моментів відновлення після конфлікту. Для відновлення суспільної єдності в Україні важливе створення політичних процесів і програм. Україна має використовувати комплексний підхід до врегулювання конфлікту, який охоплює гуманітарні, економічні, дипломатичні та політичні аспекти, коли вивчає досвід Сирії. Зміцнення механізмів захисту прав людини включає

співпрацю з правозахисними структурами та міжнародними організаціями. Досвід Сирії свідчить про те, наскільки важливо зберегти економічну стійкість під час конфлікту. Для України це означає продовження підтримки бізнесу, сільського господарства та інфраструктурних проектів у період невизначеності. Важливо використовувати міжнародні платформи для забезпечення політичної та економічної підтримки, а також для фіксації та привернення уваги до порушень міжнародного права з боку агресора.

Нагірно-Карабаський конфлікт розпочався у лютому 1988 року, коли Нагірно-Карабаська автономна область оголосила про свій намір вийти зі складу Азербайджанської РСР та приєднатися до Вірменської РСР. Це призвело до ескалації міжетнічного насильства та військових зіткнень між вірменами та азербайджанцями. До 1994 року конфлікт переріс у повномасштабну війну. За даними ООН, конфлікт призвів до понад 30 тисяч загиблих та мільйонів переселенців. У вересні 2023 року президент самопроголошеної Нагірно-Карабахської Республіки Самвел Шахраманян підписав указ про розпуск усіх державних установ та організацій НКР, який набув чинності 1 січня 2024 року. [28]. Основними причинами розпаду НКР стали політичні та військові чинники. В останні роки конфлікту посилювався тиск з боку Азербайджану, який у 2020 році спричинив відновлення бойових дій. Внаслідок шеститижневої війни, що завершилася підписанням тристоронньої угоди про припинення вогню між Вірменією, Азербайджаном та Росією, значна частина територій, контрольованих НКР, перейшла під контроль Азербайджану. Це рішення також пов'язане з масовим уходом вірменського населення з регіону, викликаним страхом репресій та відсутністю безпеки.

Однією з ключових стратегій яку Україна може прийняти є співпраця з міжнародними організаціями, такими як ООН, ОБСЄ та іншими, які можуть виступати як нейтральні треті сторони в переговорах. Це допомагає не тільки в досягненні дипломатичного врегулювання конфлікту, але і в забезпеченні гуманітарної підтримки. Досвід Нагірного Карабаху підкреслює важливість

залучення міжнародних організацій, таких як ЮНІСЕФ та Міжнародний комітет Червоного Хреста, для надання життєво необхідних послуг: забезпечення житлом, медичними послугами та продуктами харчування [31].

Статус Нагірного Карабаху не отримав широкого міжнародного визнання, Вірменія та Азербайджан часто стикалися з труднощами під час переговорів, але водночас діалог був важливим для врегулювання найгостріших моментів конфлікту. Тому досвід Вірменії та Азербайджану показує, наскільки важливо постійно проводити дипломатію та переговори [39]. Україна може використовувати цю стратегію у спробі досягти мирного договору з Росією. Так, наприклад, президент Зеленський активно просуває "Формулу миру" [29], яка складається з 10 ключових пунктів, спрямованих на досягнення сталого миру та безпеки в Україні у контексті російсько-українського конфлікту. Головним є те, щоб російські війська вийшли з території України, та повернулись кордони з 1991 року. Україні необхідно активно працювати над зміцненням міжнародних альянсів та домагатися підтримки у питаннях суверенітету та територіальної цілісності, включаючи дипломатичну, економічну та військову підтримку. Стратегія має містити не лише оборону, а й активне використання дипломатичних каналів для пошуку мирного вирішення конфлікту. При цьому важливо підтримувати готовність захисту національних інтересів у будь-який момент.

Досвід Міжнародного комітету Червоного Хреста (МКЧХ) у Нагірному Карабаху показує важливість розмінування територій після завершення активних бойових дій [32]. Після завершення активних бойових дій в Нагірному Карабаху було реалізовано масштабні програми розмінування. МКЧХ та інші організації активно працювали над очищенням територій від мін та нерозірваних боєприпасів. Зараз Україна є однією з самих замінованих територій світу. Майже третина території України (174 000 км²), яка була окупована - забруднена мінами і потребує ретельного обстеження боєприпасів та інших вибухових речовин, залишених там російською армією. Це площа більше, ніж Англія, Уельс та Північна Ірландія разом узятих. Для України слід

розвивати подібні програми, залучаючи міжнародних партнерів та експертів для забезпечення безпеки повернення переселенців до своїх домівок. Важливо проводити освітні кампанії серед населення щодо безпечної поведінки на розмінованих територіях, включаючи навчання дітей та дорослих як розпізнавати та уникати мін.

Також ще одним важливим аспектом є захист прав людини. Під час Нагірно-Карабахського конфлікту було задокументовано багато порушень прав людини, у тому числі насильство проти цивільних осіб [33]. Україні потрібно дотримуватися міжнародних стандартів прав людини та створювати механізми для захисту громадян під час конфлікту. Військові можуть бути навчені міжнародному гуманітарному праву та створені відділи для розслідування злочинів проти людства. Важливо створити ефективну систему спостереження та звітності про ситуацію з правами людини в зонах конфлікту. Для забезпечення прозорості та відповідальності Україна може співпрацювати з міжнародними організаціями, такими як Human Rights Watch, Amnesty International, тощо.

Підсумовуючи можна сказати, що кожен конфлікт має свій досвід який Україна може прийняти та вже залучати. Україні необхідно активно працювати над зміцненням міжнародних альянсів та домагатися максимальної підтримки у питаннях суверенітету та територіальної цілісності, включаючи дипломатичну, економічну та, за необхідності, військову підтримку. Стратегія має містити не лише оборону, а й активне використання дипломатичних каналів для пошуку мирного вирішення конфлікту. При цьому важливо підтримувати готовність захисту національних інтересів у будь-який момент. Також зміцнення внутрішньої політичної стабільності та економічної стійкості є ключем до підвищення обороноздатності та здатності країни витримувати довгострокові конфлікти. Розвиток військової інфраструктури та підготовка до військових дій також повинні йти паралельно із соціальними та економічними реформами. Необхідно розробити стратегію взаємодії з міжнародними організаціями, яка дозволить ефективно використати їхні

ресурси та механізми для тиску на агресора та врегулювання конфлікту. Участь у міжнародних правових процесах має бути спрямована на консолідацію світової спільноти навколо проблеми української територіальної цілісності. Уряд України може створити ефективну систему гуманітарної допомоги та підтримки для постраждалих від конфлікту, зокрема для внутрішньо переміщених осіб – та це має стати пріоритетом. Це допоможе не лише пом'якшити наслідки конфлікту, а й зміцнити внутрішню підтримку державних дій.

3.2. Аналіз економічних наслідків поточного конфлікту для України

Аналіз наслідків поточного конфлікту для макроекономічних показників та статей платіжного балансу України дозволяє оцінити вплив воєнних дій на економіку країни. У цьому підрозділі буде проаналізовано, як конфлікт вплинув на такі ключові економічні індикатори, як ВВП, а також на основні компоненти платіжного балансу: торговельний баланс, фінансовий рахунок та поточний рахунок. Це дозволить побачити з якими ж виклики зіткнулася економіка України.

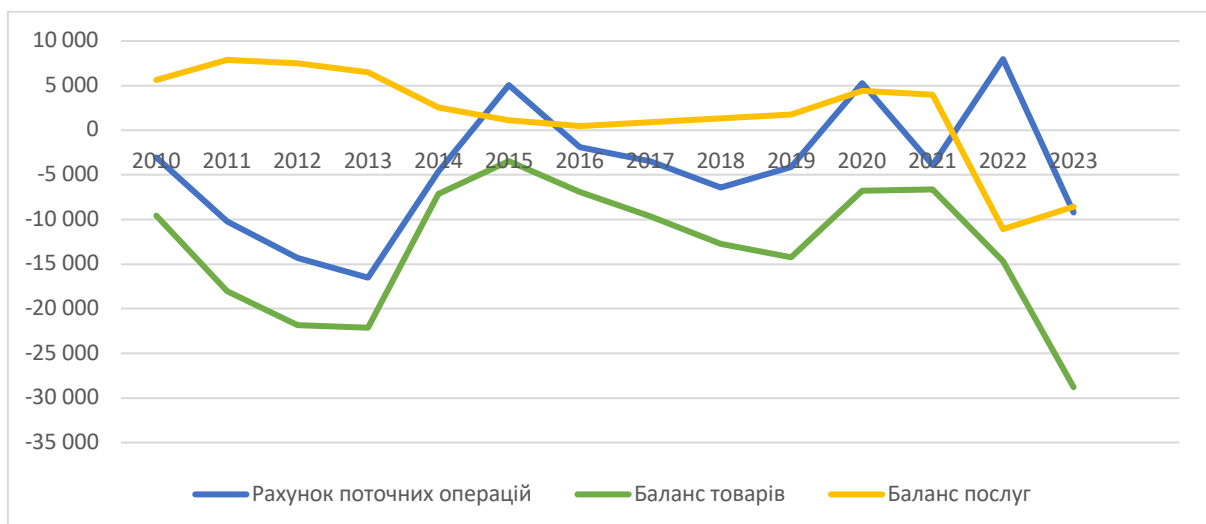

Рис.3.2.1. Аналіз динаміки даних рахунку поточних операцій та балансів товару і послуг України, млн.дол.США

Джерело: складено автором на основі даних [34], [35].

Див. Додаток А, таблицю А.4.

У 2014-2015 роках спостерігається покращення показника поточного рахунку та балансу товарів, що може бути дивним, проте таке покращення може бути пов'язане з кількома факторами: девальвація національної валюти, конфлікт та економічна нестабільність призвели до зниження імпорту через погіршення платоспроможності населення та бізнесу, також Україна могла почати переорієнтувати свою торгівлю з Росії на інші країни, нарощуючи експорт до Європи та інших регіонів. Можливо, українці, які працюють за кордоном, збільшили обсяги грошових переказів додому, намагаючись підтримати свої сім'ї. З 2015 – 2019 рр. видно, що показники поточного рахунку та балансу товарів стабілізувалися. Це може відображати поступове відновлення економіки та адаптацію до нових умов, включаючи покращення у зовнішній торгівлі. Помітне зниження показників у 2020 році, швидше за все, пов'язане з пандемією COVID-19, що призвела до глобального економічного спаду та скорочення міжнародної торгівлі. З 2021 року показник поточного рахунку та балансу товарів знову починає погіршуватися, досягаючи негативних значень у 2022 році, що може бути пов'язаним з новими хвилями конфлікту та це призвело до скорочення експорту та збільшення військових витрат. У 2023-у році показники поточного рахунку та балансу товарів знижуються через вплив конфлікту на економіку країни. Для України характерне позитивне сальдо у секторі послуг, особливо у таких сферах, як ІТ та транспорт. Помітно, що навіть у роки конфлікту баланс послуг залишався позитивним, що вказує на постійний попит на українські послуги за кордоном. У 2022-у році спостерігається зниження показника через початок повномасштабного вторгнення.

Нижче розглянемо баланси доходів та оплати праці на рис.3.2.2. за 2010 – 2023 роки.

Баланс первинних доходів на всьому проміжку часі є доволі стабільним, лише є коливання у 2015 – притоки грошей у країну: допомога від інших країн та міжнародних організацій, резиденти країни з-за кордону надсилають

родичам кошти, тощо, коли ж у 2021 році – пандемія Covid-19 і значення швидко падають, та стають від’ємними.

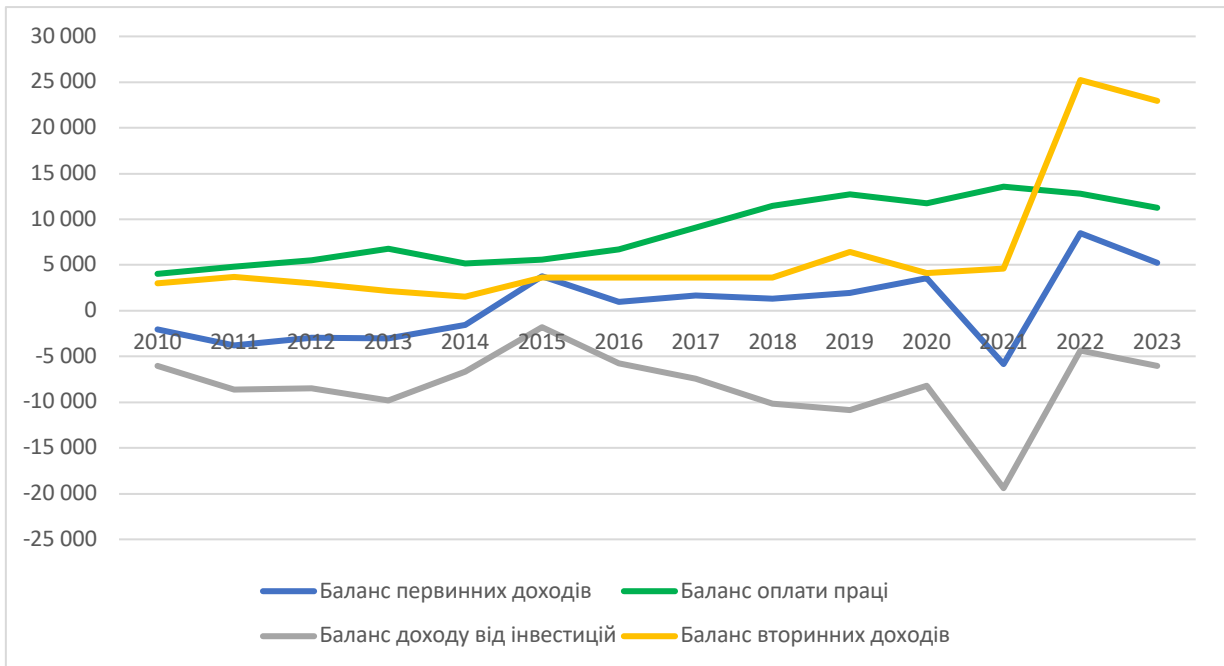

Рис.3.2.2. Аналіз динаміки даних балансу первинних та вторинних доходів та балансів оплати праці України, млн.дол.США

Джерело: складено автором на основі даних [34], [45].

Щодо балансу вторинних доходів, то значення стабільні, але спостерігається значне зростання з 2019 по 2020 рік, що може бути пов'язане зі збільшенням приватних переказів.

Погіршення показника балансу доходу від інвестицій починається з 2020 року, що збігається з початком пандемії.

По значенням балансу оплати праці видно, що у період з 2010 по 2023 рік показник є досить стабільним і позитивним, що може відображати постійні перекази резидентів, які працюють за кордоном, в Україну. Падіння у 2020 році може бути пов'язане з пандемією COVID-19, яка обмежила можливості міжнародної трудової міграції.

Отже, баланс первинних доходів і баланс оплати праці залишаються стабільними, з деякими коливаннями через пандемію. Баланс вторинних доходів зріс у 2019-2020 роках, тоді як баланс доходу від інвестицій погіршився з початком пандемії у 2020 році.

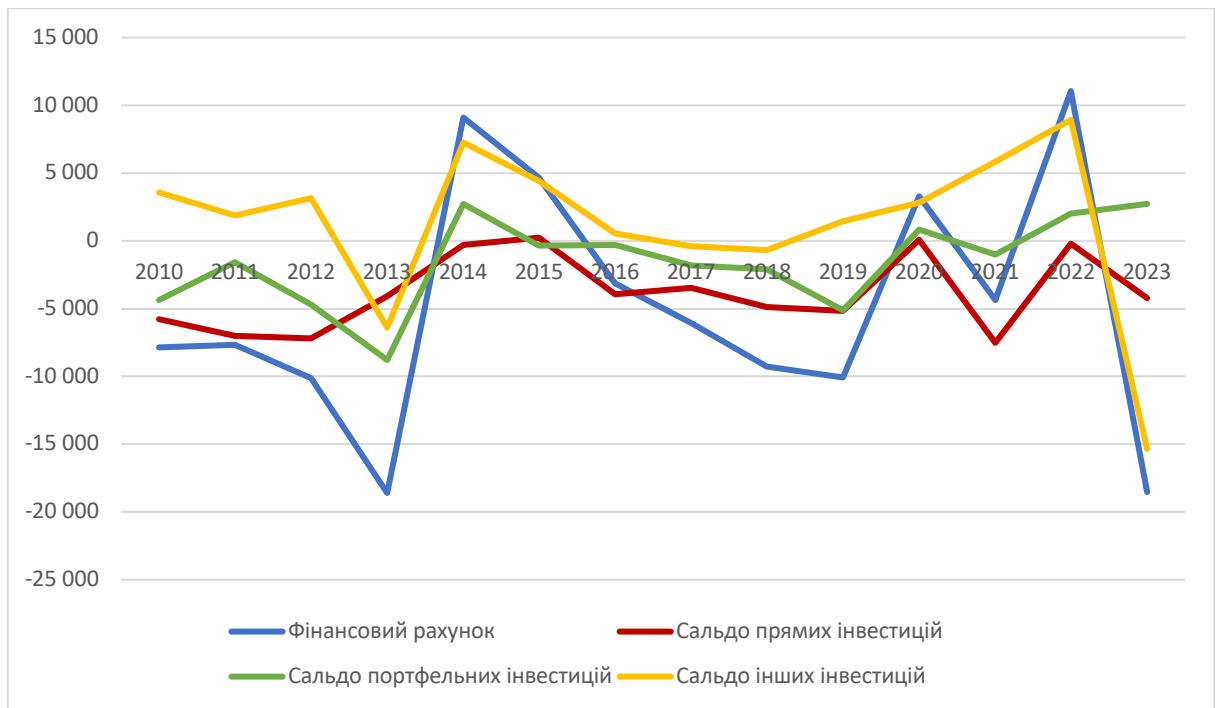

Рис.3.2.3. Аналіз динаміки даних фінансового рахунку і сальдо прямих, портфельних та інших інвестицій України, млн.дол.США

Джерело: складено автором на основі даних [34], [35].

У 2010 році фінансовий рахунок був позитивним, що вказує на надходження капіталу в Україну. У період з 2011 по 2013 рік спостерігається зниження, що досягає мінімальної точки у 2012 році, що може бути пов'язане Євромайданом в Україні. З 2014 року, незважаючи на початок конфлікту, фінансовий рахунок показує збільшення, що може свідчити про збільшення міжнародної фінансової підтримки України. З 2015-го року рахунок погіршується, що могло бути наслідком погіршення інвестиційного клімату, інвестори вважають, що дуже ризиковано вкладатися. У 2020 році відбувається помітний спад, який, ймовірно, пов'язаний з пандемією COVID-19, що призвело до скорочення міжнародних інвестицій у всьому світі. У 2021 році спостерігається відновлення, що може вказувати на можливу адаптацію економіки до нових умов. Однак у 2022 році фінансовий рахунок показує різку зміну з початком повномасштабного вторгнення. Щодо прямих та портфельних інвестицій, то видно, що у 2013-у році значення стають різко гіршими через вплив Євромайдану, але вже на початку конфлікту у 2014 є фінансування від закордонних партнерів, яке видно на рисунку як зростання

показників. У 2020-2021, через пандемію значення знижуються, та з початком повномасштабного вторгнення значення дуже різко падають.. Однак, сальдо портфельних інвестицій з 2020-го залишається додатнім та зростає, що свідчить про збільшення інвестицій у країну. Загально, Україна інвестує менше, ніж приймає. Сальдо інших інвестицій має майже таку ж тенденцію, але більш стабільну.

Узагальнюючи, можна сказати, що економіка України на даному проміжку часу мала великі потрясіння. До 2013 року показники йшли до гарних значень, але початок Євромайдану та конфлікту спровокували значні витрати на військові витрати, зменшення експорту товару. Ескалація конфлікту призвела до того, що інвестори стали більш обережними щодо вкладення капіталу в Україну.

На рис.3.2.4. розглянемо військові витрати України у проміжку з 2010 – 2023 рр.:

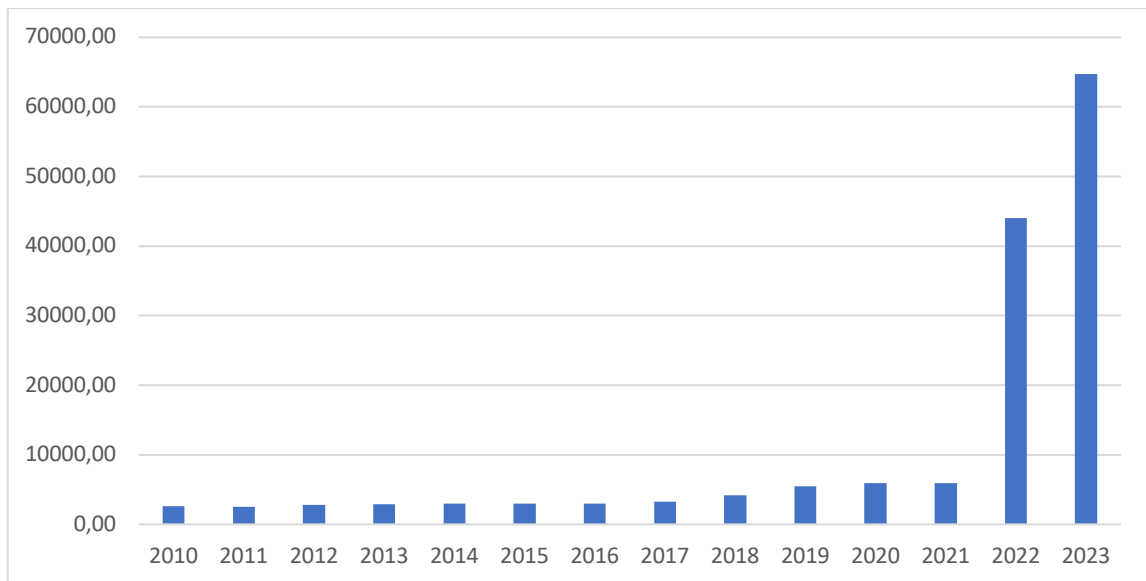

Рис.3.2.4. Аналіз динаміки даних військових витрат України, млн.дол.США

Джерело: складено автором на основі даних [36].

Аналізуючи дані, можна виділити декілька ключових тенденцій та змін у військових витратах країни протягом досліджуваного періоду: з 2010 до 2013 року військові витрати України залишалися відносно стабільними з незначними коливаннями, що свідчить про відсутність значних військових

загроз або необхідності у суттєвому збільшенні військового бюджету. Проте, з 2014 року починається поступове збільшення військових витрат, що співпадає з початком військового конфлікту на сході України та анексією Криму Російською Федерацією. Цей період характеризується підвищеною військовою активністю та необхідністю зміцнення обороноздатності країни.

У 2022 року спостерігається різке зростання військових витрат, яке досягає пікових значень у 2023 році. Це зростання можна пояснити повномасштабним вторгненням РФ в Україну, яке почалося в лютому 2022 року. В умовах інтенсивних бойових дій, оборонні витрати країни значно збільшилися, що відображає необхідність фінансування військових операцій, закупівлі озброєння та військової техніки. У 2023 році військові витрати перевищили 60 мільярдів доларів, що є найвищим показником за весь досліджуваний період.

Для вивчення впливу військового конфлікту на економічне зростання України, буде проведено регресійний аналіз, використовуючи показник валового внутрішнього продукту (ВВП) як залежну змінну.

Для більш глибокого аналізу були обрані такі незалежні змінні: військові витрати, населення країни, баланс поточного рахунку та індекс політичної стабільності. Регресійний аналіз дозволить встановити взаємозв'язки між обраними змінними та ВВП. Аналізуючи ці фактори, можна краще зрозуміти, як війна впливає на економіку та які заходи можуть бути найбільш ефективними для мінімізації негативних наслідків конфлікту.

Тому, виходячи з усього вище зазначеного, регресійна модель для України має наступний вигляд:

$$Y_t = \alpha + \beta_1 P_t + \beta_2 Ca_t + \beta_3 Me_t + \beta_4 PS_t + \varepsilon_t$$

де:

Y — валовий внутрішній продукт (ВВП),

ME — військові витрати,

P — кількість населення країни,

CA — баланс поточного рахунку,

PS — індекс політичної стабільності.

Далі, виходячи з отриманих даних у табл. 3.1, буде проведено аналіз регресійної моделі, зокрема стандартизованих бета-коефіцієнтів. Абсолютне значення стандартизованого бета-коефіцієнта вказує на величину впливу на залежну змінну: чим вищий коефіцієнт, тим більший вплив. Стандартизований коефіцієнт показує, як зміниться залежна змінна при зміні незалежної змінної на одне стандартне відхилення.

Таблиця 3.1

Результати регресійного аналізу моделей формування ВВП України

Країна	R ²	Коефіцієнт бета			
		Кількість населення	Поточний рахунок	Військові витрати	Політична стабільність
Україна	0,858	-1,138	-0,397	-0,424	0,232

Джерело: складено автором на основі даних [34], [35], [36], [37].

Див. Додаток Б, таблицю Б.1.

В результаті аналізу було отримано коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,858$. Коефіцієнт детермінації показує ступінь пояснення залежної змінної вибраними незалежними змінними.

Аналізуючи бета коефіцієнти можна сказати наступне: Збільшення населення на одиницю призводить до зниження ВВП на 1,138 одиниць. Коли кількість населення зростає швидше, ніж економіка може адаптуватися, це призводить до розподілу обмежених ресурсів між більшою кількістю людей. Це може знизити ефективність використання ресурсів і, як наслідок, призвести до зниження продуктивності і ВВП. Треба також зазначити, що Україна має досить обмежені можливості для швидкої інтеграції зростаючого населення в економіку. Рівень безробіття залишається високим, і зростання населення може призвести до ще більшого тиску на ринок праці, що знижує середню

продуктивність праці та ВВП. Також Україна стикається з високим рівнем еміграції, особливо серед працездатного населення, що посилює дефіцит кваліфікованої робочої сили і знижує потенціал економічного зростання.

Якщо розглядати баланс поточного рахунку, то його збільшення на одиницю призводить до зниження ВВП на 0,397 одиниць. Високий дефіцит поточного рахунку означає, що країна імпортує більше товарів і послуг, ніж експортує. Це призводить до витоку капіталу з країни, оскільки вона витрачає більше іноземної валюти для оплати імпорту, що зменшує доступні ресурси для внутрішніх інвестицій.

Збільшення військових витрат на одиницю призводить до зниження ВВП на 0,424 одиниці, що вказує на те, що високі військові витрати можуть знижувати економічний ріст, наприклад, через витрати можливостей фінансувати ці кошти у інші сектори. «Військові» кошти не можуть бути використані на інші економічно продуктивні цілі, такі як освіта, охорона здоров'я, інфраструктура чи інновації, що може уповільнити загальний економічний розвиток. Фінансування високих військових витрат часто призводить до збільшення державного боргу, особливо якщо ці витрати не покриваються поточними доходами бюджету. Також військові витрати можуть спричинити соціально-економічні проблеми, зокрема збільшення нерівності. Зростання витрат на оборону часто супроводжується скороченням соціальних програм, що може негативно вплинути на соціальну стабільність та рівень життя населення.

А якщо аналізувати політичну стабільність, то збільшення на одиницю призводить до зростання ВВП на 0,232 одиниць. Це означає, що покращення політичної стабільності позитивно впливає на економічний ріст України. В умовах військового конфлікту політична стабільність є критично важливою, оскільки вона знижує невизначеність і ризики, пов'язані з інвестиціями та економічною діяльністю.

Модель представлена рівнянням:

$$Y = -1,138P - 0,397CA - 0,424ME + 0,232PS$$

$$(-7,677^{***}) \quad (-4,974^{***}) \quad (-3,783^{***}) \quad (2,081^{**})$$

Аналізуючи регресійну модель можна сказати, що населення, баланс поточного рахунку та військові витрати є значимими коефіцієнтами на ВВП, тоді як індекс політичної стабільності не показав значного зв'язку. Високий R-квадрат вказує на те, що обрана модель добре пояснює зміни ВВП.

Підсумовуючи можна сказати, що Україна протягом 21-го сторіччя стикається з великими викликами, і сьогодні геополітичний конфлікт негативно впливає на її економіку та економічний розвиток загалом. Військові дії на сході країни, анексія Криму Росією, а також повномасштабне вторгнення призводять до значних втрат у виробництві, зниження інвестиційної привабливості та збільшення витрат на оборону. Конфлікт спричиняє масове переміщення населення, що додатково навантажує соціальні та економічні системи країни. Інфраструктурні руйнування, знищення промислових об'єктів та блокування експортних шляхів негативно впливають на економічний ріст та стабільність.

Хоча поточна ситуація є складною, потенціал для відновлення та розвитку залишається, якщо країна продовжить роботу над зміцненням своїх інституцій, покращенням бізнес-клімату та активною участю в міжнародних економічних процесах.

ВИСНОВКИ

У даній дипломній роботі було проведено комплексний аналіз впливу геополітичних конфліктів на економіку країн, використовуючи приклади Сирії та Нагірно-Карабахського регіону.

Після розгляду наукових досліджень загально конфліктів та по кожній країні можна дійти деяких висновків. Конфлікт у Сирії, який розпочався у 2011 році і триває до сьогодні, призвів до масштабних руйнувань інфраструктури, значних втрат серед цивільного населення та переміщення мільйонів людей. Сирія переживає одну з найбільших гуманітарних криз у світі, і її економіка знаходиться у глибокій рецесії. Валовий внутрішній продукт країни значно скоротився, а відновлення до довоєнних рівнів може тривати десятиліттями. Нагірно-Карабахський конфлікт між Вірменією та Азербайджаном з періодичними загостреннями тривав з кінця 1980-х років. Остання серйозна ескалація сталася восени 2020 року, спричинивши значні втрати серед населення та великі економічні збитки. Завдяки міжнародному втручання та укладеним мирним угодам, конфлікт наразі завершений. Обидві країни зазнали значних економічних втрат, включаючи руйнування інфраструктури та зниження інвестиційної привабливості.

Важливим є те, що військові конфлікти в цих регіонах призвели до значних економічних потрясінь, які відобразилися на зовнішньоекономічних показниках. Тому проаналізувавши статистичні дані, можна дійти до наступних висновків: До початку конфлікту Сирія мала тенденцію до зростання, все сектори економіки мали гарні значення. сільське господарство та нафтовидобувна галузь були основними секторами економіки, але зараз вони зазнали серйозних втрат. Міжнародні санкції та ізоляція на міжнародній арені погіршили економічну ситуацію. Згідно з Міжнародним валютним фондом (МВФ), ВВП Сирії сьогодні є меншим, ніж половина від того, що було до війни. До початку конфлікту країна мала тенденцію до зростання, все сектори економіки мали гарні значення.

Конфлікт у Нагірному Карабаху також мав значний вплив на економіки Вірменії та Азербайджану. Економіка Вірменії характеризується значною залежністю від РФ та обмеженими можливостями через відсутність доступу до міжнародних транспортних маршрутів. Сільське господарство та ІТ-сектор є важливими галузями, але економіка страждає від ізоляції та санкцій. ВВП Вірменії демонстрував зростання завдяки збільшенню внутрішнього споживання та інвестицій, проте країна стикається з кількома структурними викликами, включаючи високу залежність від зарубіжних переказів та політичну нестабільність. Азербайджан, натомість, має потужний нафтовий і газовий сектор, який забезпечує значні доходи та сприяє економічному зростанню.

У роботі також було здійснено аналіз впливу поточного конфлікту на економіку України, та з цього можна вивести деякі висновки. Економіка України на досліджуваному проміжку часу зазнала великих потрясінь. До 2013 року показники були позитивними, але початок Євромайдану та конфлікту додав свої корективи, спровокувавши значні витрати на військові потреби та зменшення експорту товарів. Ескалація конфлікту призвела до того, що інвестори стали більш обережними щодо вкладення капіталу в Україну. Важливим у контексті конфлікту є військові витрати. До 2022-го року значення поступово збільшувалися, а у 2022 році спостерігається різке зростання військових витрат через повномасштабне вторгнення РФ.

В результаті проведеного регресійного аналізу в даній роботі можна зробити висновок, що військовий конфлікт має значний вплив на економічне зростання України. Зокрема, можна бачити взаємозв'язок між ВВП України та військовими тратами, поточного рахунку і населення. Ці змінні мають значний вплив на ВВП країни.

Немало важливим є аналіз досвіду конфліктів для України. Деякі уроки Україна вже зараз може впроваджувати спираючись на досвід інших країн. Важливим аспектом є співпраця між державами та міжнародними організаціями, яка може значно підвищити ефективність надання допомоги та

вирішення конфліктних ситуацій. Наприклад, в Сирії та Нагірному Карабаху міжнародні організації, такі як ООН, ЮНІСЕФ та Міжнародний комітет Червоного Хреста, забезпечували житлом, медичними послугами та продуктами харчування. Україні також необхідно зміцнювати та продовжувати співпраці з міжнародними альянсами та домагатися максимальної підтримки у питаннях суверенітету та територіальної цілісності, включаючи дипломатичну, економічну та військову допомогу. Досвід Вірменії та Азербайджану підкреслює важливість постійного проведення дипломатії та переговорів. Україні слід активно використовувати дипломатичні канали для пошуку мирного вирішення конфлікту, підтримуючи при цьому готовність захисту національних інтересів у будь-який момент.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тихомирова Є.Б., Постоловський С.Р. Конфліктологія та теорія переговорів: підр. / Є.Б. Тихомирова, С.Р.Постоловський. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. – 240 с., с.57. (дата звернення: 22.02.2024).
2. Кравченко Н.Б. Теорії цивілізацій: навч.-метод. посіб. / Кравченко Н.Б. Київ: національний університет біоресурсів і природокористування, України 2019. – 95 с. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u362/kravchenko._nmposibnik-2019._teoriyi_civilizaciy.pdf (дата звернення: 22.02.2024).
3. Микола Примуш, Політичні конфлікти та їх типи. 2010. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/prymush_politychni.pdf (дата звернення: 22.02.2024).
4. Pidruchiki, електронна бібліотека, Прибутько П.С., Конфліктологія, навч.посіб, 2010. URL: https://pidru4niki.com/10561127/psihologiya/struktura_konfliktu#google_vignette (дата звернення: 23.02.2024).
5. Котлова Л.О., Психологія конфлікту: курс лекцій : Навчальний посібник. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. – 112 с. URL: https://duikt.edu.ua/uploads/1_1469_52688241.pdf (дата звернення: 24.02.2024).
6. І.О. Поліщук, Геополітичні ознаки нового світового порядку. Політичне життя. 2022. № 2. С. 30-35. URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/12180> (дата звернення: 24.02.2024).
7. Агафонова Г.С., Політичний конфлікт у Сирії: специфіка та перспективи врегулювання. 2021 URL: <https://dSPACE.snu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b89f61a9-bfc1-4b0e-b2e3-e0fc962359ad/content#page=63> (дата звернення: 25.02.2024).
8. Worldbank, Syria Economic Monitor Winter 2022/2023. 2022. URL:

- <https://www.worldbank.org/en/country/syria/publication/syria-economic-monitor-winter-2022-2023> (дата звернення: 28.02.2024).
9. Олена Скрипник, Участь ЄС у врегулюванні Вірмено-Азербайджанського конфлікту за Нагірно-Карабаський регіон. 2023. URL:<https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/15768/1/Скрипник.pdf> (дата звернення: 02.03.2024).
  10. Mariam Frangulyan, Nagorno-Karabakh Conflict: An Economic Perspective. 2021. URL: <https://www.polemics-magazine.com/econ/nagorno-karabakh-conflict-an-economic-perspective> (дата звернення: 02.03.2024).
  11. Britannica, Uprising in Syria – 2011. URL: <https://www.britannica.com/event/Syrian-Civil-War/Uprising-in-Syria-2011> (дата звернення: 04.03.2024).
  12. BBC News, Ukraine, Nagorno Karabakh: просте пояснення конфлікту Вірменії та Азербайджану. 2020. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-54326645> (дата звернення: 05.03.2024).
  13. Laurens Broers, The Nagorno-Karabakh Republic: The life and death of an unrecognized state. 2024. URL: <https://eurasianet.org/the-nagorno-karabakh-republic-the-life-and-death-of-an-unrecognized-state> (дата звернення: 05.03.2024).
  14. IMF, Pandemic, War, and Global Imbalance. 2022. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/ESR/Issues/2022/08/04/2022-external-sector-report> (дата звернення: 10.03.2024).
  15. IMF e-library, Syria's Conflict Economy. 2016. URL: <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/001/2016/123/001.2016.issue-123-en.xml> (дата звернення: 10.03.2024).
  16. IMF, Republic of Armenia: Selected Issues. 2021. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2021/12/21/Republic-of-Armenia-Selected-Issues-511251> (дата звернення: 10.03.2024).
  17. IMF, Republic of Azerbaijan: 2023 Article IV Consultation-Press Release;

- and Staff Report. 2024. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2024/02/07/Republic-of-Azerbaijan-2023-Article-IV-Consultation-Press-Release-and-Staff-Report-544481> (дата звернення: 10.03.2024).
18. Trading Economics, URL: <https://tradingeconomics.com/syria/indicators> (дата звернення: 16.03.2024).
19. Ceicdata, URL: <https://www.ceicdata.com/en/country/syria> (дата звернення: 16.03.2024).
20. Worldbank, URL: <https://data.worldbank.org/> (дата звернення: 18.03.2024).
21. IMF Data, URL: <https://data.imf.org/regular.aspx?key=62805742> (дата звернення: 22.03.2024).
22. Deutsche Welle, Жаннетте Квінк, Марія Карапата, Світові гравці у Сирії: інтереси сторін, 2018, URL: <https://www.dw.com/uk/світові-гравці-у-сирії-інтереси-сторін/a-43361268> (дата звернення: 24.03.2024).
23. New Voice, Новий конфлікт Вірменії та Азербайджану. Єреван звернувся до Росії по допомогу і заявив про вторгнення, Франція скликає РБ ООН, 2022, URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/azerbaydzhan-virmeniya-golovne-pro-noviy-vitik-konfliktu-v-rezhimi-onlayn-ostanni-novini-50269602.html> (дата звернення: 24.03.2024).
24. CurrentTime, Євромайдан. Революція від початку й до кінця. 2018. URL: <https://www.currenttime.tv/a/ukraina-ce-evropa-euromaidan-timeline/29610790.html> (дата звернення: 25.04.2024).
25. Welt, Christoph B. Schiltz, Dauert der Ukraine-Krieg noch mehrere Jahre? Eher nicht URL: <https://www.welt.de/debatte/kommentare/plus250759856/Kriegsszenarien-Dauert-der-Ukraine-Krieg-noch-mehrere-Jahre-Eher-nicht.html> (дата звернення: 26.04.2024).
26. The Wall Street Journal, Holman W. Jenkins, Jr., Why 2025 Can Be a Good Year for Ukraine. 2023. URL: <https://www.wsj.com/articles/why-2025-can-be-a-good-year-for-ukraine-war-resolution-trump-biden->

- [086bf8f9?st=g19y7fd573a9bta&reflink=desktopwebshare_permalink](https://www.clingendael.org/sites/default/files/2024-08/086bf8f9?st=g19y7fd573a9bta&reflink=desktopwebshare_permalink) (дата звернення: 27.04.2024).
27. Clingendael Spectator, How Syria, Ukraine and Gaza are transforming power dynamics in the Caucasus. 2024. URL: https://www.clingendael.org/sites/default/files/2024-03/Power_Dynamics_in_the_Caucasus.pdf (дата звернення: 27.04.2024).
28. CNN, Nagorno-Karabakh will cease to exist from next year. How did this happen?, 2023, URL: <https://edition.cnn.com/2023/09/28/europe/nagorno-karabakh-officially-dissolve-intl/index.html> (дата звернення: 27.04.2024).
29. Офіційне інтернет-представництво президента України, Володимира Зеленського, Філософія Української Формули миру, URL: https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/01/19/45/a0284f6fdc92f8e4bd595d4026734bba_1691475944.pdf (дата звернення: 27.04.2024).
30. ReliefWeb, Nagorno-Karabakh: EU provides €5 million in humanitarian aid. 2023. URL: <https://reliefweb.int/report/armenia/nagorno-karabakh-eu-provides-eu5-million-humanitarian-aid> (дата звернення: 28.04.2024).
31. Jessica Timings, Nagorno-Karabakh: Fleeing conflict, facing the unknown. 2020. URL: <https://www.ifrc.org/article/nagorno-karabakh-fleeing-conflict-facing-unknown> (дата звернення: 28.04.2024).
32. ICRC, Nagorno-Karabakh conflict aftermath: Winter deepens agony of families of missing people. 2022. URL: <https://www.icrc.org/en/document/nagorno-karabakh-conflict-aftermath-winter-deepens-agony-families-missing-people> (дата звернення: 28.04.2024).
33. Human Rights Watch, Azerbaijan: Armenian Prisoners of War Badly Mistreated. 2020. URL: <https://www.hrw.org/news/2020/12/02/azerbaijan-armenian-prisoners-war-badly-mistreated> (дата звернення: 28.04.2024).
34. Ukrstat, URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 01.05.2024).

35. Національний банк України, статистика зовнішнього сектору, URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external> (дата звернення: 01.05.2024).
36. Macrotrends, URL: <https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/UKR/ukraine/military-spending-defense-budget#> (дата звернення: 03.05.2024).
37. Мінфін, URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people/> (дата звернення: 08.05.2024).
38. Global Conflict Tracker, War in Ukraine. 2024. URL: <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/conflict-ukraine> (дата звернення: 10.05.2024).
39. Army University Press, Glenn Corn, Nagorno-Karabakh and Lessons for Ukraine. 2023. URL: <https://www.armyupress.army.mil/journals/military-review/online-exclusive/2023-ole/lessons-for-ukraine/> (дата звернення: 10.05.2024).
40. Офіційний сайт Європейської Комісії– European comission: European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations Syria, URL: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/where/middle-east-and-northern-africa/syria_en#facts--figures (дата звернення: 14.05.2024).

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Таблиця А.1.

Розрахунок основних статей платіжного балансу Сирії, млн.дол.США

Рік	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Баланс товарів	1 423,0	1 424,0	2 210,0	1 310,0	263,4	-140,0	885,8	-521,1	-773,2	-3 049,1	-3 603,0
Баланс послуг	32,0	87,0	-324,0	-453,0	378,1	551,0	404,0	848,8	1 244,1	2 064,2	3 800,0
Первинні доходи	-879,0	-783,0	-925,0	-857,0	-729,0	-863,0	-935,0	-689,1	-1 149,0	-1 106,7	-1 513,7
Вторинні доходи	485,0	493,0	479,0	752,0	679,0	751,0	565,0	821,0	1 150,0	1 062,0	949,3
Сальдо оплати праці	151,0	140,0	100,0	106,0	124,0	22,0	-50,0	-50,1	45,0	118,6	163,7
Сальдо доходів від інвестицій	-1 030,0	-923,0	-1 025,0	-963,0	-853,0	-885,0	-885,0	-639,0	-1 194,0	-1 225,3	-1 677,4
Військові витрати	897,044	1022,526	1102,91	1436,21	1388,54	1450,324	1435,21	1599,033	1732,41	2181,97	2346,02
Фінансовий рахунок	953,0	1 264,4	1 299,6	1 155,0	353,1	180,0	-550,0	-171,7	-687,4	-1 566,4	824,4
Сальдо прямих інвестицій	-270,0	-110,0	-115,0	-160,0	-275,0	-500,0	-659,0	-1 242,0	-1 465,6	-2 569,5	-1 469,2
Сальдо портфельних інвестицій	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	55,1	241,0	192,7
Сальдо інших інвестицій	409,0	354,0	365,0	596,0	372,0	662,0	991,0	526,8	673,5	413,7	24,5

Джерело: складено на основі даних [17], [18].

**Розрахунок основних статей платіжного балансу Азербайджану,
млн.дол.США**

	2000	2005	2010	2015	2020	2021	2022
Поточний рахунок	-167,8	167,3	15 040,4	-222,5	-316,3	8 203,0	23 478,1
Баланс товарів	319,3	3 246,4	19 434,2	5 812,4	2 511,6	11 273,6	28 697,5
Експорт	1 858,3	7 398,1	25 741,1	15 586,1	12 588,2	21 692,3	42 206,7
Імпорт	1 539,0	4 151,6	6 306,9	9 773,6	10 076,6	10 418,7	13 509,2
Баланс послуг	-224,7	-1 917,3	-1 435,8	-4 228,9	-2 929,4	-2 211,5	-2 697,8
Експорт	259,8	741,5	2 493,6	4 444,0	2 626,0	3 801,6	5 067,4
Імпорт	484,5	2 658,8	3 929,5	8 672,9	5 555,4	6 013,1	7 765,2
Первинні доходи	-335,5	-1 645,6	-3 467,1	-2 027,8	-456,3	-1 318,6	-5 487,0
Надходження	55,9	201,8	675,5	1 258,2	1 855,5	1 815,9	1 542,0
Виплати	391,4	1 847,4	4 142,6	3 286,0	2 311,8	3 134,5	7 029,0
Вторинні доходи	73,1	483,9	509,1	221,7	557,8	459,5	2 965,4
Надходження	135,0	626,2	1 420,4	1 227,0	1 187,8	1 233,1	3 744,6
Виплати	62,0	142,3	911,3	1 005,3	630,0	773,6	779,2
Баланс оплати труда	47,4	20,8	-41,1	-262,8	133,7	241,9	182,8
Надходження	...	133,0	72,5	87,5	309,1	393,2	329,9
Виплати	47,4	112,2	113,6	350,2	175,3	151,3	147,1
Сальдо доходів від інвестицій	-288,1	-1 666,4	-3 426,0	-1 731,1	-569,8	-1 512,4	-5 637,4
Надходження	55,9	68,8	603,1	1 170,2	1 535,5	1 418,5	1 203,5
Виплати	344,0	1 735,2	4 029,1	2 901,3	2 105,3	2 930,8	6 840,9
Сальдо прямих інвестицій	-129,2	-459,2	-331,2	-838,3	318,1	1 784,7	4 646,7
Надходження	0,8	4 017,2	3 021,8	3 209,4	825,3	77,0	172,2
Виплати	129,9	4 476,4	3 353,0	4 047,6	507,2	-1 707,7	-4 474,5
Сальдо портфельних інвестицій	0,0	-30,5	138,8	-1 080,8	281,8	519,0	1 793,1
Надходження	0,0	47,8	163,3	-308,1	22,7	457,5	1 158,8
Виплати	0,0	78,3	24,5	772,6	-259,1	-61,5	-634,3
Сальдо інших інвестицій	-364,2	411,7	12 887,4	7 995,5	-262,5	5 031,2	13 269,2
Надходження	114,2	1 365,3	14 698,0	7 870,8	-1 678,8	4 311,0	13 672,4
Виплати	478,4	953,7	1 810,6	-124,7	-1 416,3	-720,2	403,2

Джерело: складено на основі даних [19], [20].

**Розрахунок основних статей платіжного балансу Вірменії,
млн.дол.США**

	2000	2005	2010	2015	2020	2021	2022
Поточний рахунок	-301,7	-123,9	-1 261,4	-280,9	-505,4	-483,0	151,0
Баланс товарів	-466,9	-634,7	-2 065,7	-1 186,4	-1 382,2	-1 504,8	-1 859,2
Експорт	313,8	1 028,7	1 197,5	1 623,9	2 718,8	3 276,6	5 717,9
Імпорт	780,7	1 663,4	3 263,2	2 810,3	4 101,0	4 781,4	7 577,1
Баланс послуг	-64,8	-147,9	-260,8	-95,1	118,0	396,9	1 711,0
Експорт	140,4	430,1	1 013,2	1 513,8	1 099,3	1 735,2	4 320,3
Імпорт	205,3	578,1	1 274,0	1 608,9	981,3	1 338,3	2 609,3
Первинні доходи	59,0	206,0	458,3	428,4	-196,2	-406,4	-848,6
Надходження	103,7	484,9	1 049,1	885,9	460,1	479,9	648,8
Виплати	44,7	278,8	590,8	457,5	656,4	886,2	1 497,5
Вторинні доходи	171,1	452,7	606,8	572,2	955,0	1 031,2	1 147,8
Надходження	191,6	608,3	813,5	909,9	1 325,3	1 489,8	1 877,9
Виплати	20,5	155,6	206,7	337,7	370,3	458,6	730,0
Баланс оплати труда	77,0	368,3	909,2	661,7	286,4	319,5	319,4
Надходження	78,2	455,2	1 008,2	842,4	386,5	416,6	555,8
Виплати	1,2	86,9	98,9	180,6	100,1	97,0	236,3
Сальдо доходів від інвестицій	-18,0	-162,3	-451,0	-233,3	-482,6	-725,9	-1 168,1
Надходження	25,5	29,7	40,9	43,6	73,7	63,3	93,1
Виплати	43,5	192,0	491,9	276,9	556,3	789,2	1 261,1
Сальдо прямих інвестицій	-104,2	-286,7	-501,9	-155,4	-85,9	-341,9	-948,3
Надходження	0,0	5,4	27,5	28,8	-27,3	24,6	49,7
Виплати	104,2	292,1	529,3	184,1	58,6	366,4	998,1
Сальдо портфельних інвестицій	18,9	2,8	-18,3	-235,4	43,7	-672,0	1 355,9
Надходження	19,1	2,7	0,9	19,4	37,6	53,8	1 031,5
Виплати	0,2	-0,1	19,2	254,8	-6,1	725,8	-324,4
Сальдо інших інвестицій	-147,4	-157,7	-488,2	-295,4	-128,5	-117,3	-1 023,6
Надходження	18,2	-59,9	132,5	83,1	-0,4	24,4	772,8
Виплати	165,6	97,8	620,7	378,5	128,0	141,8	1 796,4

Джерело: складено на основі даних [19], [20].

**Розрахунок основних статей платіжного балансу України,
млн.дол.США**

	2010	2014	2015	2020	2021	2022	2023
Поточний рахунок	-3 016	-4 596	5 035	5 267	-3 882	7 972	-9 209
Баланс товарів	-9 597	-7 128	-3 455	-6 778	-6 642	-14 652	-28 795
Експорт	47 299	50 552	35 420	45 143	63 113	40 899	34 678
Імпорт	56 896	57 680	38 875	51 921	69 755	55 551	63 473
Баланс послуг	5 615	2 522	1 093	4 400	3 971	-11 085	-8 600
Експорт	18 327	14 884	12 442	15 564	18 391	16 618	16 415
Імпорт	12 712	12 362	11 349	11 164	14 420	27 703	25 015
Первинні доходи	-2 009	-1 531	3 794	3 549	-5 833	8 481	5 264
Надходження	4 715	5 503	5 786	12 178	13 996	13 149	12 272
Виплати	6 724	7 034	1 992	8 629	19 829	4 668	7 008
Вторинні доходи	2 975	1 541	3 603	4 096	4 622	25 228	22 922
Надходження	4 042	3 424	4 573	5 674	6 827	28 284	24 066
Виплати	1 067	1 883	970	1 578	2 205	3 056	1 144
Баланс оплати труда	4 034	5 154	5 595	11 717	13 568	12 826	11 281
Надходження	4 046	5 183	5 631	11 738	13 591	12 842	11 299
Виплати	12	29	36	21	23	16	18
Сальдо доходів від інвестицій	-6 043	-6 685	-1 801	-8 168	-19 401	-4 345	-6 017
Надходження	669	320	155	440	405	307	973
Виплати	6 712	7 005	1 956	8 608	19 806	4 652	6 990
Сальдо прямих інвестицій	-5 759	-299	236	58	-7 518	-213	-4 205
Надходження	692	548	38	362	436	34	129
Виплати	6 451	847	-198	304	7 954	247	4 334
Сальдо портфельних інвестицій	-4 342	2 700	-367	829	-1 024	2 026	2 733
Надходження	17	-1	3	152	-70	641	2 251
Виплати	4 359	-2 701	370	-677	954	-1 385	-482
Сальдо інших інвестицій	3 593	7 243	4 434	2 809	5 844	8 931	-15 352
Надходження	10 748	1 515	565	6 278	7 746	20 974	11 640
Виплати	7 155	-5 728	-3 869	3 469	1 902	12 043	26 992

Джерело: складено на основі даних [34], [35].

ДОДАТОК Б

Таблиця Б.1.

**Статистичні дані, використані для побудови регресійної моделі
формування ВВП України**

Рік	Населення	Баланс поточних операцій USD	Військові витрати USD	Політична стабільність %
1993	52179200	..	123410921,13	..
1994	51921400	-1163000000,00	683586045,18	..
1995	51512800	-1152000000,00	779256926,01	..
1996	51057800	-1184000000,00	1009582010,09	-0,15
1997	50594600	-1335000000,00	1449673946,91	..
1998	50144500	-1296000000,00	912212088,80	-0,12
1999	49674000	1658000000,00	620805531,61	..
2000	49176500	1342000000,00	696404379,96	-0,41
2001	48662400	1324000000,00	741712830,59	..
2002	48202470	3180000000,00	872391873,27	-0,29
2003	47812949	2901000000,00	1104808267,50	-0,36
2004	47451626	6911000000,00	1322215078,26	-0,47
2005	47105171	2534000000,00	2072348602,44	-0,29
2006	46787786	-1619000000,00	2572869212,57	-0,04
2007	46509355	-5251000000,00	3528766628,56	0,17
2008	46258189	-12781000000,00	4144743447,23	0,04
2009	46053331	-1736000000,00	2320408612,75	-0,30
2010	45870741	-3016000000,00	2587448220,94	0,01
2011	45706086	-10233000000,00	2502296575,11	-0,07
2012	45593342	-14335000000,00	2835905352,50	-0,09
2013	45489648	-16518000000,00	2895001889,15	-0,78
2014	45272155	-4596000000,00	2997189214,49	-2,02
2015	45154036	5035000000,00	2959581345,12	-1,96
2016	45004673	-1866000000,00	2943807591,72	-1,85
2017	44831135	-3473000000,00	3246786567,33	-1,87
2018	44622518	-6432000000,00	4169707536,41	-1,87
2019	44386203	-4124000000,00	5419138048,45	-1,43
2020	44132049	5267000000,00	5924200880,31	-1,16
2021	43822901	-3882000000,00	5942781067,56	-1,13
2022	38000000	7972000000,00	43997749155,18	-2,00
2023	36744636	-9209000000	64753000000	-2,00

Джерело: складено на основі даних [34], [35], [36], [37].